

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra filosofie a patrologie
Teologické nauky
Kombinované studium

Pavel Franta

Augustinovo hledání Boha v jeho Vyznáních

Bakalářská práce
Vedoucí práce: doc. Mgr. Vít Hušek, Th.D.

2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 13. dubna 2018

.....
Pavel Franta

Poděkování:

Děkuji zejména doc. Mgr. Vítu Huškovi, Th.D. za vedení při mé práci, za připomínky, kterými mě nasměroval k objevení důležitých souvislostí týkajících se mého tématu. Děkuji také své manželce a dcerám za pochopení, se kterým snášely můj nedostatek času v průběhu psaní této práce.

Obsah

Úvod	1
1. Augustinus Aurelius	3
1.1. Augustinův život a dílo.....	4
1.2. Augustinův význam	9
1.3. Augustin filosof.....	10
1.4. Augustin teolog.....	13
2. Vyznání	17
2.1. Členění spisu	19
2.2. Okolnosti vzniku Vyznání	20
3. Augustinovo hledání Boha v jeho Vyznáních	21
3.1. Četba Hortensia	25
3.2. Četba Písma	26
3.3. Manicheismus a astrologie	27
3.4. Ambrož a novoplatonici	29
3.5. Apoštol Pavel	32
4. Augustinovo obrácení	33
4.1. Vyprávění Simplicianovo	34
4.2. Vyprávění Ponticianovo	36
4.3. Milánská zahrada	37
Závěr	38
Anotace	41
Annotation	42
Seznam literatury	43

Úvod

Otče, já hledám jen.

Netvrdím zhola nic.

Však prosím tebe, Bože můj,

Nad mými kroky bdi ty sám,

Ty sám mě ved'

(Vyznání XI 17.22)

Proč člověk tolik touží najít pravdu o smyslu a podstatě lidského života? Svou přirozeností tíhneme k poznávání něčeho, o čem předem nevíme nic, nebo jen málo. Kdo nám řekl, že máme něco takového hledat? Nebylo by jednodušší a rozumnější nechat život plynout, věnovat se reálně prospěšným činnostem a nezatěžovat mysl podobnými pošetilostmi? Na první pohled se zdá, že mnoho milých lidí potřebu hledat něco nadsmyslového, co by člověka odlepilo od země, ani nemá. Avšak, v rozhovorech s lidmi, kteří se takovými jeví, vždy nakonec nacházím touhu po pravdě, kterou sami sobě zapírají, což vede k neklidu jejich duše. A jak píše svatý Augustin ve svých *Vyznáních*: „...nepokojné je naše srdce, dokud nespočine v tobě“¹, tak máme naději nalézt pro svou duši klid, pokud budeme hledat cestu k Bohu. Hledačem pravdy byl i sv. Augustin, jehož hledání povyšuji v názvu této práce na hledání Boha. Augustin sám se ve svých *Vyznáních* ztotožňuje s tímto pojetím. Hledá, jak sám říká pravdu,² kterou nakonec nachází v Bohu. Ve *Vyznáních* s Bohem hovoří tak, že nám ho přibližuje a ukazuje nám, jak s ním můžeme hovořit i my. *Vyznání* jsou návodem a povzbuzením pro každého člověka ke skutečnému životu. Teprve život v Bohu dává Augustinovi smysl. Dokázal se vzdát všeho pro jedinou drahocennou perlu,³ ale tomu předcházela

¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 1. vydání, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2015. ISBN 978-80-7195-189-6, (I 1.1), str. 30. Na uvedené vydání Augustinových *Vyznání* se budu odkazovat i nadále v celé této práci.

² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 6.10), str. 77.

³ Mt 13, 46. Augustin ve *Vyznáních* popisuje svou vlastní nerozhodnost vzdát se všeho pro tuto jedinou perlu (VIII 2).

těžký vnitřní souboj v jeho vlastním nitru. V tomto souboji mezi lidskou přirozeností inklinující ke světu a silou, kterou Bůh člověka k sobě přitahuje tím více, čím více ho člověk poznává, nelze zvítězit pouze vlastním přičiněním. Augustin touží po takovém poznání Boha, jaké má Bůh o něm: „Kéž tě poznávám tak, jako jsem sám poznáván.“⁴ Bůh člověka zná jistě dokonale. Avšak, člověku je dáno Boha poznat primárně díky Boží Milosti, až na základě které se rozhoduje pro Boha⁵ a tím ho více poznává. Zde vidím podstatu Augustinova hledání a nacházení Boha v jeho *Vyznáních*.

V mé práci budu poukazovat na momenty v tomto nejznámějším Augustinově díle, které vypovídají o hledání Boha a následně pravděpodobně vedly i k autorově konverzi. Budu analyzovat vybraná místa *Vyznání* s cílem objevit a popsat známky Augustinova obrácení.

V první kapitole představím samotného autora *Vyznání*, velkého západního církevního Otce, svatého Augustina, jeho život, okolnosti a poměry ve kterých působil. Připomenu jeho význam pro celý kulturní svět a poté ho přiblížím také jako filosofa a teologa.

Ve druhé kapitole se budu zabývat okolnostmi vzniku a důvody, proč byla *Vyznání* Augustinem napsána, členěním tohoto spisu a zejména poukáži na konkrétní místa, ve kterých může čtenář *Vyznání* nalézat více, či méně známky Augustinova hledání Boha.

Třetí kapitola má být analýzou a popisem některých Augustinových textů, obsažených ve *Vyznáních*, které se jeví jako zásadní pro téma mé práce. Cílem je zde odkrýt Augustinovy myšlenky, názory a poselství, které chce svým čtenářům přenechat. Samotné texty *Vyznání* konfrontuji s použitou literaturou a sám se okrajově snažím přispět svým názorem.

V závěru popisuji, k čemu jsem se nakonec svým bádáním dobral, jaký přínos tato práce má zejména pro mě samotného a může-li být obohacením pro případného čtenáře.

⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (X 1-2), str. 248-249.

⁵ AUGUSTINUS A., *O milosti a svobodném rozhodování Odpověď Simplicianovi*. 1. vydání, Krystal OP: Praha 1, 2000. ISBN 80-85929-41-4, (7), str. 29.

Kromě samotných *Vyznání* čerpám také z knihy *Images of conversion in St. Augustine's Confessions* Roberta J. O'Connella, ale také z další literatury, která se zabývá životem a dílem sv. Augustina. Některé souvislosti jsem objevil i v dalších spisech samotného Augustina (viz seznam použité literatury).

1. Augustinus Aurelius

Augustinus Aurelius, známý jako svatý Augustin, patří k těm málo osobnostem světových dějin, které jsou spjaty nikoliv s jednou, ale s mnoha nejrůznějšími oblastmi lidského myšlení, navíc napříč mnoha dějinnými a kulturními epochami. Z jeho četných spisů, které jsou dodnes aktuální, čerpají jak teologové a filosofové, tak také např. psychologové, či sociologové. Existuje málo západních myslitelů, které by Augustin v nějakém směru nepoznamenal. Svými myšlenkami však ovlivnil nejenom západní katolický křesťanský svět, ale patřil ještě k těm starším církevním otcům uznávaným i východním křesťanstvím, pravoslávím. Na jedné straně je považován společně s Tomášem Akvinským za největšího církevního učitele, ale zároveň se k němu hlásily opoziční, reformní a protestantské proudy. Paradoxně bylo jeho dílo pro vedoucí osobnosti těchto hnutí zbraní proti katolickým tradicím.⁶ Ve výtvarném umění je svatému Augustinovi přisuzován atribut hořícího srdce na otevřené knize. Byl totiž nejenom moudrým myslitelem, ale zároveň člověkem zapáleným pro pravdu. Své myšlenky, které sepsal v mnoha svých spisech, nečerpá pouze ze samotného vnějšího poznání, ale z vlastního nitra, kde se odehrávaly zápasy jeho duše se světem. Svatý Augustin byl především biskup a pastýř, který promlouval, stejně jako Ježíš, k prostému lidu, byl reformátor církve, usilující o znovusjednocení rozděleného křesťanstva, ale také člověk hledající Boha.⁷ V tomto hledání byl tak radikální, že se nespokojil s vírou, kterou mu zprostředkovala jeho matka v dětském věku. Spoléhal se na svůj rozum, i na rozum moudrých tohoto světa. Nakonec ho však právě rozum

⁶ MACHOVEC M., *Svatý Augustin*. 2. vydání, Akropolis: Praha 41, 2010. ISBN 978-80-87481-38-7, str. 9.

⁷ KRANZ G., *Augustin, Život a působení*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 1994. ISBN 80-7192-212-9, str. 7.

přivedl zpět k víře. Ukazuje nám, že víra a rozum nejsou v rozporu, což je také výrazem toho, že Bůh je blízko každému z nás, blízko našemu srdci a rozumu, pokud ho, stejně jako svatý Augustin skutečně hledáme.⁸

1.1. Augustinův život a dílo

Augustin vyrůstal v kultuře pozdní Římské říše. To mělo zřejmě rozhodující význam pro jeho celý život, vzdělání a dílo. V průběhu Augustinova života docházelo k postupnému rozkladu státu, jednak díky mravnímu úpadku společnosti a zároveň díky vnějšímu náporu atakujících národů. Augustin sám byl ještě ve svém stáří svědkem zániku veškerých kulturních, sociálních a vůbec všech vymožeností civilizace, která byla Římem vytvořena.

Augustin se narodil 13. listopadu 354 v Thagaste, v numidské provincii v severní Africe. Přesto, že v té době bylo křesťanství již čtyřicet let podporováno státní mocí,⁹ zdaleka ještě nebylo pohanství zcela mrtvé. V tehdejší společnosti bylo na výběr z mnoha náboženských a filosofických směrů. Z těch vznikaly více, či méně významné náboženské skupiny, církve a sekty. Křesťanství ovšem také, stejně jako dnes, nebylo jednotné a to, že Augustin nakonec spočinul v náruči katolické církve, je jistě, kromě pravověrnosti nauky, rovněž zásluhou jeho matky Moniky, která byla, ač nevzdělána zbožnou katoličkou. Měla velký vliv jak na Augustina, tak na jeho bratra Navigia. Jméno Augustinovy sestry neznáme. Víme, že poté, co ovdověla, stala se představenou ženského kláštera.¹⁰ Nejenom kulturně společenská situace, ale i rodinné prostředí mělo podíl na formaci budoucího církevního Otce. Na rozdíl od sv. Moniky, její manžel

⁸ BENEDIKT XVI., *Otcové církve: od Klementa Římského po Augustina*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2009. ISBN 978-80-7195-263-3, str. 185.

⁹ Ještě r. 311 zemřel biskup Petr v Alexandrii jako mučedník. Stejněho roku vydal Galerius dekret, který obsahoval příkaz pronásledování křesťanů zastavit a navrátit zkonfiskovaný majetek. Definitivním udělením svobody křesťanům bylo vydání dekretu v únoru r. 313 císařem Konstantinem a jeho spoluvladařem Liciniem v Miláně.

Srov. KADLEC J., *Dějiny katolické církve I*. 3. vydání, Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci: Olomouc, 1993. ISBN 80-7067-285-4, str. 108.

¹⁰ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 172.

Patricius, Augustinův otec, byl ve víře vlažný¹¹ a spíše ho můžeme považovat za příznivce původního římského pohanského kultu. Sám Augustin se o něm vyjadřuje jako o nevěřícím.¹² Vidím zde velký rozpor v myšlení jeho rodičů, dvou prvních vzorů, které nesou podíl na budoucím vývoji jeho myšlení. Na jedné straně hluboká zbožnost jeho matky a na druhé otcova lhostejnost k Bohu a všemu, co vede k jeho hledání. V takové rozporuplné atmosféře, která byla typická pro celou Říši římskou, se tedy formoval člověk, který měl přinést celému západnímu křesťanství hlavní teologicko-filosofický směr na další dlouhá staletí.¹³ Augustinův život se ubíral nejprve cestou studenta, později se stal sám učitelem a vzdělavcem. Oba jeho rodiče si vroucně přáli, aby studoval¹⁴ a vynakládali na to značné prostředky. Nejprve navštěvoval školy v Madaure (365-366). Později odešel studovat do Kartága, hlavního města římské Afriky (370). Poté co zemřel Augustinův otec Patricius (Augustinovi bylo 17 let), peníze na studia mu dávala samotná matka.¹⁵ Ještě v době studií se mu narodil syn Adeodatus (Bohem darovaný). Vzešel z nemanželského svazku se ženou, s níž Augustin žil a jejíž jméno neznáme. Augustin sám píše: „V té době jsem žil s jednou ženou, se kterou jsem nebyl spojen v zákonném manželském svazku a kterou ulovila má nestálá a nerozumná vášeň. Ale měl jsem jenom jednu a zachovával jsem jí věrnost, abych tak sám na sobě poznal, jak se liší řádný manželský svazek, uzavřený kvůli plození dětí, od svazku založeného na tělesné touze – i v něm se rodí potomstvo, ale nechtěné, a teprve když se narodí, vynucuje si, aby je měli rádi.“¹⁶ Důvodem, proč Augustin nevstoupil se svou družkou do manželství, byl císařský zákon, který mu zakazoval uzavřít sňatek se ženou nižšího stavu. Podobné soužití však v tehdejší společnosti a také v křesťanských kruzích nebylo nijak neobvyklé.¹⁷ Mnohem horší, až krutá nám může připadat skutečnost, že na přání matky, Augustin svou družku po

¹¹ Augustinův otec Patricius byl, dá se říci, věčným katechumenem a dal se pokřtít až krátce před smrtí. Srov. AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IX 9.22), str. 236.

¹² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (I 11.17), str. 43.

¹³ KRANZ G., *Augustin, Život a působení*, str. 12.

¹⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (II 3.8), str. 61.

¹⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.7), str. 75.

¹⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IV 2.2), str. 91.

¹⁷ KRANZ G., *Augustin, Život a působení*, str. 14.

čtrnáctiletém soužití zapudil z důvodu připravované svatby s dívkou, která byla pro něho společensky vhodnou budoucí manželkou. Čteme, že jeho srdce bylo „rozpolcené a krvácelo“.¹⁸ Augustin dále píše o období od jeho devatenácti do osmadvaceti let, kdy patřil k manichejské sektě a nechával se svádět a sám sváděl druhé k tomuto bludu.¹⁹ Zároveň v Kartágu v té době vyučoval řečnickému umění a přesto, že měl úspěch a spousty žáků, později ve *Vyznáních* toto své působení označuje jako „marnost a shánění se po lži“.²⁰ Později pochopil, že ho manichejství není schopno uspokojit v intelektuálním ohledu a ani nejváženější manichejští učitelé nedokáží vyvrátit jeho pochybnosti. Augustin se také nějakou dobu zabýval astrologií, ale na základě otcovského napomenutí svého přítele²¹ a zároveň vlastního racionálního úsudku²² uznal, že se jedná o podvod. Jeho kariéra ho zavedla až do Milána, kde poznal biskupa Ambrože. Díky němu si uvědomil, že intelektuální těžkosti, které měl s četbou Písma v mládí lze vyřešit jeho alegorickým výkladem a novoplatonickou filozofií.²³ Začal tedy podrobněji studovat knihy novoplatoniků a nachází mezi nimi a Písmem zásadní paralelu.²⁴ Později, když začíná číst pavlovské listy je ohromen Božím dílem²⁵ a blíží se okamžik jeho konverze. Ta nastala v srpnu roku 386, když se nacházel se svým přítelem Alypiem v zahradě pronajatého Milánského domu a prodělal zážitek, který ve *Vyznáních* popisuje jako zázračné Boží vnuknutí. Dětský hlas, který volal ze sousední zahrady: *Tolle, lege!* (vezmi a čti), považoval za božský příkaz, aby otevřel Písmo a přečetl si to, na co jeho oči narazí nejdřív. List Římanům 13,13n²⁶ jeho srdce naplnil, jak sám píše „světlem jistoty a všechny temnoty pochybností zmizely.“²⁷ Po tomto svém silném zážitku se spolu s matkou, svým synem a skupinou přátel přestěhoval na venkovský statek v Cassiciacu, severně od Milána. Zde se připravoval na křest, který

¹⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 15.25), str. 161.

¹⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IV 1.1), str. 90.

²⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IV 2.2), str. 91.

²¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IV 3.5), str. 93.

²² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 6.8), str. 171.

²³ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 175.

²⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.13), str. 176.

²⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 21.275), str. 189.

²⁶ Srov. Řím 13,13: *Ne v hodování a pitkách, ne v necudnostech a prostopášnostech, ne ve sváru a závisti. Ale oblečte se v Pána Ježíše Krista a nepečujte o tělo tak, že by to vyvolávalo žádosti.*

²⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 12.29), str. 216.

nakonec přijal z rukou biskupa Ambrože v Miláně, v noci z 24. na 25. dubna roku 387, během velikonoční vigilie, společně se synem Adeodatem.²⁸ Po křtu se rozhodl konvertita vrátit do Afriky a žít společně s přáteli mnišským životem. V průběhu cesty umírá jeho matka Monika, které si velmi vážil. Ve *Vyznáních* jí věnuje poměrně velkou část textu (IX 8.17–13.37), kde popisuje její život, zbožnost a odchod z pozemského života.

Po návratu, založil klášter v Hipponu. Roku 391 byl v tomto městě na africkém pobřeží vysvěcen na kněze a o čtyři roky později na biskupa.²⁹ Jako biskup dosáhl významného vlivu a během svého episkopátu, kromě svých pastoračních povinností čelil zároveň nejružnějším rozkladným herezím, jako byly např. manicheismus, donatismus a pelagianismus. Zemřel v Hipponu obléhaném Vandaly, jak píše jeho přítel a životopisec Possidius ve *Vita Augustini*, za nepřetržitého pláče a odříkávání kajících žalmů 28. srpna roku 430.³⁰

Rok před svou smrtí sám Augustin pořídil seznam svých děl v *Retractationes* a zároveň Possidius připojil seznam Augustinova díla k *Vita Augustini*. Rozsah tohoto díla čítá tisíc třicet spisů z oblasti filozofie, apologetiky, věrouky, mravouky a protiheretických spisů, které jsou očíslovány autorem, a dalších přibližně tři sta dopisů a na šest set homilií.³¹ Některá díla, jež svým významem přesahují ostatní, zde uvádím.

Vyznání jsou jistě nejznámější Augustinovou knihou. Měla úspěch již za jeho života a on sám se o nich zmiňuje v několika pozdějších spisech. Ohlíží se za nimi třeba v *Retractationes*, kde mimo jiné o *Vyznáních* píše: „Co o nich soudí jiní, na to ať si přijdou sami – já vím, že se *Vyznání* hodně líbila a stále líbí mnoha bratřím“.³² Důležitým dílem jsou právě také *Retractationes*, v nichž se již starý Augustin ohlíží za celým svým dílem a reviduje ho, čímž nám poskytl nesmírně cenný literární dokument. *De civitate Dei – O Boží obci* je dílo, které mělo zásadní vliv na rozvoj západního politického myšlení. Podnětem k jeho sepsání byla Augustinovi potřeba posílit

²⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IX 6.14), str. 229.

²⁹ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 176.

³⁰ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 176-177.

³¹ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 190.

³² AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Dodatek: *Augustinovy návraty k Vyznáním*, str. 410.

malomyslné věřící v době vyplenění města Říma roku 410, což bylo dáváno za vinu křesťanskému Bohu, který nedokázal Řím ochránit.³³ Mnozí pohané, ale také křesťané považovali zničení města za důsledek odloučení se od pohanských božstev. Křesťanský Bůh podle nich nemohl být bohem, který svůj lid ochrání. Ve svém díle *O Boží obci* vysvětluje Augustin, co máme od Boha očekávat a co nikoliv.³⁴ Tato kniha má nesmírný trvalý teologicko-dějinný význam.

Podobně významnou knihou je *De Trinitate – O Trojici*. Pojednává o víře v trojjediného Boha. Toto dílo vzešlo z vlastního Augustinova zájmu a zanícení, psal ho sám pro sebe, protože chtěl poznat Boha a sám sebe. Započal je psát jako mladík a publikoval jako stařec.³⁵ *De doctrina Christiana – O křesťanské nauce* má být úvodem do interpretace Bible a do křesťanství.³⁶ Jmenujme ještě některé spisy, ve kterých se zabývá praktickou stránkou křesťanského života: *O lži, Užitečnost postu, Cizoložné svazky, Hodnota manželství, Hodnota vdovství, O prvním katechetickém vyučování*. Ty jsou plodem jeho pastýřské práce a snahy, jako biskupa, být nápomocen svým věřícím v každodenním křesťanském životě.³⁷ Possidius ve *Vita Augustini* vypráví, že „Augustin vždy doporučoval pečlivě uchovávat příštím generacím knihovnu své církve, včetně jeho vlastních děl. V nich je Augustin stále živý a potěšuje toho, kdo jeho knihy čte, ačkoli mnohem větší užitek z něho měli ti, kteří ho mohli vidět a slyšet, když mluvil osobně v kostele, a ještě více ti, kteří znali jeho každodenní jednání mezi lidem“. Benedikt XVI. doplňuje: „je skutečně živý ve svých spisech, je přítomný mezi námi, a tak vidíme také trvalou vitalitu víry, jíž odevzdal celý svůj život“.³⁸

³³ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 191.

³⁴ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 192.

³⁵ POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2010. ISBN 978-80-87183-14-4, str. 328. Teologie spisu *De Trinitate* je více rozebrána v této práci v kapitole 1.4.

³⁶ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 193.

³⁷ KRANZ G., *Augustin, Život a působení*, str. 47.

³⁸ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 195.

1.2. Augustinův význam

V Augustinovi lze spatřovat most mezi antikou a středověkem. Byl jistě tím, kdo byl schopen vnést do systému, který vznikl již dříve prolínáním křesťanské nauky a antické filosofie řád a logiku. Díky své genialitě a zároveň vzdělání, dokázal najít a zdůvodnit v tradiční filosofii původní myšlenky, později rozvinuté a potvrzené Písmem.

Augustinův vliv na evropské křesťanství a tím pádem na evropskou společnost můžeme sledovat od pátého století přes středověk, až do současnosti. Svými významnými díly ovlivnil myšlení kulturního lidstva a v tomto ohledu ho můžeme srovnávat s Platonem.³⁹ Augustinovy spisy jistě nechybí v žádné filosoficky, či teologicky zaměřené vědecké knihovně, ale stejně tak se jimi zabývají lidé, kterým jednoduše přináší pozvednutí ducha a ovlivňují jejich každodenní život. Augustinovo dílo je tak unikátní, že se jím zabývají badatelé z různých vědních oborů, často i lidé bez náboženského vyznání. V mnoha případech jsou jejich reakce i negativní, nebo přinejmenším dost rezervované. Například, renomovaný český filosof profesor Milan Machovec (1925-2003), který se zabývá Augustinem ve své práci *Svatý Augustin* z roku 1967⁴⁰, ho zasazuje do dějinného a filosoficko-teologického kontextu způsobem tak praktickým a materiálním, že si čtenář vytvoří o Augustinovi spíše černobílý obrázek velkého myslitele své doby, který nám sice hodně zanechal, ale dnes je již překonán moderním poznáním. Naopak někteří v jeho odkazu vidí bohatý zdroj moudrosti, potřebné k řešení osobních situací dnešního člověka a zároveň lék na problémy současné společnosti. Jan Pavel II. v úvodu svého apoštolského listu *Augustinum Hipponensem* vyjadřuje silnou touhu, aby Augustinova filosofická, teologická a duchovní nauka byla studována a rozšiřována, aby byl Augustin živý a přitažlivý i v moderní společnosti, protože dokáže probudit žízeň po Bohu a po lásce k moudrosti a pravdě.⁴¹

Augustin se velmi podepsal na politickém uspořádání světa díky svému již

³⁹ STÖRIG H.J., *Malé dějiny filosofie*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0, str. 172.

⁴⁰ MACHOVEC M., *Svatý Augustin*. 2. vydání, Akropolis: Praha 41, 2010.

⁴¹ JAN PAVEL II., *Augustinum Hipponensem*, *Studie* č. 118-119, IV-V/1988, str. 246.

zmíněnému dílu *De civitate Dei-O Boží obci*. Ukazuje zde svou křesťanskou vizi dějin. Je prvním z myslitelů chápající lidstvo jako celek. Dějiny lidstva nejsou pro něho neustále se opakující historií, ale pohybem, směřujícím k cíli, kterým je spása člověka. Ta dává smysl veškerému pozemskému dění. Tento smysl bude viditelně zjevný při nástupu Božího království.⁴²

Největší význam má však svatý Augustin pro křesťanskou obec, a to jako církevní otec, který ji obohatil svými teologickými myšlenkami, jež se dotýkají zejména Trojice v Bohu a jejím obraze v lidské mysli a nauky o milosti jako jádru křesťanství. Jeho interpretace pavlovské nauky o milosti je bohužel rozhodující pro pozdější vývoj teologických sporů středověku a zejména novověku křesťanského západu. Zastánci jeho nauky o milosti, kteří v ní našli záminku pro vymezení se proti katolické církvi v čele s augustiniánem Lutherem, nakonec způsobili tragický rozkol západního křesťanství.⁴³

Augustin dopadem svého vlivu spoluutváří obraz světa dodnes. Patří jistě k nejpozoruhodnějším postavám světových dějin.

1. 3. Augustin filosof

Augustinovo filosofické východisko spočívá v hledání pravdy uvnitř sebe sama. Sebepoznání je klíčovým nástrojem, jak se dobrat cíle. Tímto cílem a smyslem veškerého myšlení je právě hledání pravdy.⁴⁴ Augustinovo filosofické bádání můžeme považovat za zahájené ještě v jeho, jak sám píše nezralém věku, kdy četbou *Hortensia*, Ciceronova spisu, který se nám nedochoval, byl natolik uchvácen, že později ve *Vyznáních* uvádí, jak tato kniha změnila jeho přání a touhy a s žárem v srdci zatoužil po nesmrtelnosti, jakou dává moudrost. Hned vzápětí však dodává: „A začal jsem se zvedat, abych se k tobě vrátil“.⁴⁵ Tady nám Augustin říká, že díky filosofii, hledání

⁴² KRANZ G., *Augustin, Život a působení*, str. 90.

⁴³ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*. Oikoymenh: Praha, 2006. ISBN 80-7298-172-2, str. 13.

⁴⁴ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*. Oikoymenh: Praha, 2002. ISBN 80-7298-53-X, str. 413.

⁴⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.7), str. 74.

pravdy, se nakonec navrací k Bohu. Není to tedy již teologie? Augustin nic takového nerozlišuje. Důležitý je pro něho cíl, kterým je dosažení pravdy. Po patnáctiletém hledání dospěl k tomuto cíli v podobě křesťanské víry. Po celou dobu od svého obrácení k filosofii, ke kterému došlo v jeho devatenácti letech až po konverzi ke křesťanství i po zbytek života chápal Augustin pojem filosofie způsobem, který nám dnes připadá zvláštní, ale v jeho době nebyl nijak ojedinělý. Spadá sem vše, co vede k dosažení lidské blaženosti. Toto pojetí filosofie pochází ještě z antiky.⁴⁶ Touha po pravdě, po blaženosti je tedy u filosofů a křesťanů společná. Filosofové jsou však odkázáni jen na své domněnky, které sice mohou vést k pravdě, ale také se mnohdy různí. Z toho pramení mnoho filosofických škol, z nichž každá hájí svou pravdu.⁴⁷ Křesťanská víra se ale nezakládá na lidských domněnkách, nýbrž na Písmu, v němž nám Bůh sděluje svou pravdu.⁴⁸ Písmo představuje autoritativní zdroj „křesťanské filosofie“. Augustin chápe křesťanství jako pravou filosofii.⁴⁹

Ještě před svým křtem, do r. 387, napsal např. díla: *Proti akademikům*, *O šťastném životě*, *O pořádku*, *Soliloquia*, nebo *O nesmrtelnosti duše*. Předával veřejnosti tedy své myšlenky i před svým obrácením. Zejména v jeho ranně psaných *Dialogích* ho více zaměstnává filosofie v našem slova smyslu, než teologické a náboženské otázky. Podle některých badatelů je možné z toho vydedukovat dokonce rozpor mezi osobou skutečného Augustina a toho, kterého nám on sám později líčí jako „uplakaného kajícíka“ pod vlivem intervence Boží milosti ve *Vyznáních*, což by mohlo být ze strany Augustina účelové. Právě tyto badatelé (Gaston Boissier a jeho pokračovatelé) tvrdí, že Augustinův portrét z raných *Dialogů* lze považovat za více historicky pravdivý než ten, který nám vyplývá z *Vyznání*.⁵⁰ Tak, či tak, měl potřebu ukazovat lidem cestu k poznání, cestu k pravdě.

Jeho rané spisy byly určeny spíše vzdělavcům, kteří k nim měli přístup, na rozdíl

⁴⁶ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 387.

⁴⁷ AUGUSTINUS A., *O Boží obci (II)*, (XIX 1). Nakladatelství Karolinum: Praha, 2007. ISBN 978-80-246-1284-3, str. 244.

⁴⁸ AUGUSTINUS A., *O Boží obci (II)*, (XVIII 41), str. 226.

⁴⁹ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 388.

⁵⁰ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*. New York: Fordham University Press, 1996, str. 259.

od širší veřejnosti, jež mu byla svěřena později jako biskupovi. Od materialismu a manichejského dualismu se Augustin oprostil díky četbě knih platoniků.⁵¹ Ve *Vyznáních* píše o své vděčnosti, že se setkal s těmito knihami dříve, než důkladně poznal Písmo. Pokud by došlo k tomu, že by poznal obojí v opačném pořadí, mohlo to otřást pevnými základy jeho zbožnosti, nebo by se mohl domnívat, že tyto filosofické knihy jsou samotné dostačující, pro nalezení cesty k blažené vlasti.⁵² Filosofie již věřícímu tedy nemá čím přispět a může jeho víru dokonce ohrozit.⁵³ Avšak, teprve víra v Boha mohla změnit Augustinovo myšlení takovým způsobem, že dala vzniknout jeho křesťanské filosofii. Ta promlouvá zejména k těm lidem, kteří mají sami zkušenost víry. Tím rozhodně nemá být řečeno, že by Augustin jako filosof nemohl oslovit ty, kterým milost víry udělena nebyla.

Augustinova filosofie vychází z Platónských myšlenek, které vystihuje a upřesňuje v konkrétních aplikacích na zjevenou Boží pravdu. Jedním zajímavým příkladem za všechny, ať je zde Augustinovo překonání Platónovy druhé plavby „třetí plavbou“, která je podle Augustina jistější. Na rozdíl od Platónova nadsmyslového poznání inteligibilních skutečností se jedná o přidržení se Krista, jeho Církve v širém a nebezpečném moři (hříchů) v němž jsou unášeni synové Evy, kteří se mohou zachránit plavbou na dřevě (kříže),⁵⁴ stejně jako se zachránil Noe na dřevě své archy.⁵⁵ Tím má být znázorněno, že aby člověk bezpečně proplul po moři života, je třeba se držet Krista.

Augustin ve své filosofii je sám pozorovatelem i předmětem pozorování. Nepopisuje přírodu a jevy kolem člověka, ale samotného člověka. Na rozdíl od antických filosofů zkoumá člověka jako jedinečnou bytost. Dokladem toho jsou právě *Vyznání*, kde odtajňuje nejhlubší stránky svého nitra. Tak vypovídá o člověku z pohledu jeho lidskosti. Oproti řeckému intelektualismu ukazuje, jak je lidská vůle nestálá a protikladná. Teprve, až se oddá Boží vůli, může člověk dosáhnout plné jednoty bytosti.

⁵¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.13), str. 176.

⁵² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 20.26), str. 188.

⁵³ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 390.

⁵⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (I 16.25), str. 48.

⁵⁵ AUGUSTINUS A., *O Boží obci (II)*, (XV 26), str. 94.

Velkým přínosem Augustina pro dějinný vývoj byla jeho důvěra v lidskou schopnost racionálního poznání skutečnosti. K dalším jeho přínosům filosofické tradici patří relativistická teorie času, o které pojednává v jedenácté knize *Vyznání*.⁵⁶

1. 4. Augustin teolog

V předchozí kapitole představuji Augustinovu filosofii jako křesťanskou. V zásadě u něho nelze oddělit teologii od filosofie. Anebo by se dalo říci, že u něho nacházíme teologické odpovědi na filosofické otázky. Je tu velmi patrný vztah víry a rozumu. Nejenom, že nelze víru a rozum oddělovat, měli by působit spolu.⁵⁷ Sama katolická církev vidí výraz své vlastní cesty v propojení víry s rozumem a v odkazování se jednoho na druhé.⁵⁸

Zatímco Augustina jako mladíka rozum od Písma a katolické víry odvádí,⁵⁹ poté co dospěje, se k víře, opět díky rozumu navrácí.⁶⁰ Nemohl se spokojit s tím, že ve filosofích nenacházel pravdu. Tu našel až u Boha. V okruhu Ambrože, Simpliciana a dalších se setkal s křesťanstvím zabarveným novoplatónskou interpretací. V té době ještě křesťanství od novoplatónské filosofie, zdá se, neodděloval. Poté, co přešel od Plotina a Porfýria k četbě pavlovských spisů a Janova evangelia, nalézá zde mnoho společného.⁶¹ Posléze však vtělení Slova a Ježíšův pozemský život a smrt u filosofů postrádá.⁶²

Velkou a zřejmě hlavní teologickou inspirací byly pro Augustina Pavlovy listy. Už samotná Pavlova teologie přece dopomohla Augustinovi v jeho 32 letech k obrácení. Jak sám uvádí ve *Vyznáních* poté, co si přečetl úryvek z třinácté kapitoly listu Římanům: se jeho „srdce naplnilo světlem jistoty a všechny temnoty pochybností

⁵⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (XI 14.17-31.41), str. 313-331.

⁵⁷ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 184.

⁵⁸ *Dokumenty II. Vatikánského koncilu, Gaudium et spes-Pastorální konstituce*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří: 2002. ISBN 80-7192-438-5, str. 194.

⁵⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 5.9), str. 76.

⁶⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 21.27), str. 188.

⁶¹ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 386.

⁶² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.14), str. 177.

zmizely“.⁶³ Na první pohled vidíme velkou podobnost v těchto dvou postavách. Oba, Pavel stejně jako Augustin, byli nadanými studenty a dostalo se jim výjimečného vzdělání, které později využili při své teologické práci. Oba se obrátili ke Kristu až v dospělém věku. Oba po sobě zanechali dílo, které nemá v lidských dějinách obdoby. Asi bychom našli další podobnosti, jako stejné povahové rysy, nebo postoje k životu a k Bohu. Z uvedeného základu již však lze tušit velkou Augustinovu empatii vůči svému již 320 let nežijícímu zdroji inspirace. Chceme-li chápat Augustinovo teologické učení, musíme nejprve rozumět Pavlovi.

O pavlovská témata se Augustin začal zajímat v období, kdy se stal presbyterem v africkém Hippo Regius r. 391. Vrcholem tohoto jeho úsilí jsou komentáře listů Římanům a Galatským (394-395).⁶⁴ Augustin nebyl ve své době jediným, kdo komentoval sv. Pavla. Je možné, že ho ovlivnili práce jeho současníků, jako byli např. Marius Victorinus,⁶⁵ Ambrosiaster a Jeroným. Velmi pravděpodobně se inspiroval vykladačskými zásadami Tychonia (donatistického disidenta).⁶⁶

Augustin se ve svých komentářích listu Římanům zabývá zejména vztahem zákona a milosti. Zákon nedokáže hřích odstranit. Naopak ho svými zákazy ještě zmnožuje. Teprve milost zbavuje hříchu tak, že ho odpouští a zároveň dává člověku sílu ho přemáhat. Lidská svoboda volby není svobodou nehřešit (takovou svobodu měl pouze Adam). Můžeme pouze nechtít hřešit. Díky milosti, která nám vnuká působením Ducha svatého lásku k Bohu, můžeme naplnit to, co zákon působením strachu a zotročením nedokázal.⁶⁷ Sv. Pavel píše: „Nepřijali jste přece ducha otroctví, abyste opět propadli strachu, nýbrž přijali jste Ducha synovství, v němž voláme: Abba, Otče!“⁶⁸ Člověk nedochází spravedlnosti na základě svých skutků, díky kterým chce naplnit zákon, ale protože naplňuje zákon z lásky k Bohu, kterou má na základě víry

⁶³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 12.30), str. 216.

⁶⁴ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 46.

⁶⁵ Victorinus měl podle *Vyznání* zřejmě svůj podíl na Augustinově konverzi. Více o tom v této práci v kapitole 3.2.

⁶⁶ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 59.

⁶⁷ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 60-61.

⁶⁸ Srov. Ř 8,15.

získané milostí.⁶⁹

V Augustinově výkladu listu Galatským najdeme oproti výkladům listu Římanům ještě další nuanci chápání Boží milosti. Jejím skutečným plodem je víra, která je více než zásluhy, vychloubání a odměny. Tento postoj nazývá Augustin pokorou. Tu chápe jako svobodu plnit přikázání z lásky k Bohu, a ne ze strachu.⁷⁰ Dále zdůrazňuje Krista jako prostředníka mezi člověkem a Bohem, který nás právě svou pokorou učí pokoře. Kristovou účastí na lidské přirozenosti získává člověk účast na něm a stává se Božím synem. Člověk je tak „novým stvořením“.⁷¹

Nauka o milosti je klíčovým tématem Augustinovy teologie. Kromě výkladu Pavlových listů se tohoto tématu dotýká v mnoha svých dalších spisech. Primárně potom v *Odpovědi Simplicianovi a O milosti a svobodném rozhodování*.⁷²

Jako teolog se Augustin projevuje ve většině svých dalších spisů, zejména napsal-li je po svém obrácení. Jistě mezi ně patří *Vyznání* (397-401), které jsou z pohledu Augustinova hledání Boha předmětem této práce. Jejich název neznamena pouze vyznání ve smyslu kajícím, ale je to zároveň oslava Boha, který nás pozvedá k sobě samému. Augustinovu teologii dějin nahlédneme v díle *O Boží obci* (413-427), které je zároveň apologií křesťanství proti pohanství. Ukazuje zde zápas lásky k sobě vedoucí až ke lhostejnosti vůči Bohu a lásky k Bohu vedoucí až ke lhostejnosti vůči sobě.⁷³

Nelze se více nezmínit o Augustinově trinitární teologii. Tou se zabývá zejména v díle *O Trojici* (399-419), které sepisoval postupně v průběhu let spíše jako své různé postřehy a poznámky k tématu, jež je jádrem křesťanské víry. Nejedná se o ucelenou systematickou práci, na některých místech si autor dokonce i protiřečí.⁷⁴ Až poslední patnáctá kniha je shrnutím celého díla a nabízí konečná řešení trinitární problematiky. Ve své nauce o Trojici popisuje analogii s lidskou duší. Ta vyúsťuje v „psychologickou

⁶⁹ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 61.

⁷⁰ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 70.

⁷¹ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 71.

⁷² AUGUSTINUS A., *O milosti a svobodném rozhodování Odpověď Simplicianovi*. Krystal OP: Praha, 2000. ISBN 80-85929-41-4

⁷³ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 192.

⁷⁴ POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 328.

trinitární teorii“: paměť (Otec) - intelekt (Syn) – vůle (Duch svatý) jediné mysli (božská přirozenost).⁷⁵ Duše je tedy nejen symbolem božské Trojice, ale zároveň jejím obrazem. Podle Augustina, pokud je člověk stvořen k Božímu obrazu, musí být v člověku i obraz Trojice. Tato teorie však naráží na to, že pokud je člověk Božím obrazem, pak by musel být Bůh pouze sám v sobě bez vzájemných vazeb mezi třemi osobami. Tím by byla popřena sociální trojiční analogie, o které dnes víme, že dokáže propojovat trinitární teorii s praxí a každodenním křesťanským životem.⁷⁶ Avšak, Augustin přichází ještě s další teorií, která je dnes definována jako vztahová trinitární teorie. I zde se však pouze dotýká tajemství Trojice. Plně ho nevysvětluje, pouze se pokouší popsat ho co nejméně nepřesně.⁷⁷ Klíčové v Augustinově vztahové trinitární teorii je to, že samotné jméno Otec se vztahuje již svým významem k Synovi a jméno Syn se podobně vztahuje k Otci. Jedná se o jména, která označují vztahy. Zároveň jména „Otec“ a „Syn“ svým významem odkazují na „Nezplozený“ a „Zplozený“. Další rozvíjení trinitární teorie, kde osoba má znamenat vztah nechává Augustin následujícím generacím teologů. On sám v *De Trinitate* tuto myšlenku pouze nastiňuje.⁷⁸

Přes veškerou svou genialitu, která je znatelná napříč Augustinovým dílem, dával Augustin před psaním hodnotných teologických spisů přednost přinášení křesťanského poselství prostému lidu. Tento jeho úmysl je patrný v dopise, který píše Evodiovi a v něm mu sděluje, že se rozhodl na čas přerušit diktování knih *De Trinitate* (*O Trojici*) a raději se bude věnovat textům, které jsou užitečné většímu počtu lidí.⁷⁹ Ve složité době, ve které působil, bylo třeba hájit katolickou víru nejen proti pohanům, ale zejména proti bludařům, kteří představovali velké nebezpečí pro čistotu nauky a lid lehce podléhal, ostatně jako třeba dnes, mnohdy na první pohled zbožně se tvářícímu učením. Pokud byla hlásána navíc schopnými řečníky, byla na místě Augustinova snaha, jako biskupa, chránit svěřený lid před takovým nebezpečím. Velká část Augustinových myšlenek vzešla z boje proti jeho teologickým protivníkům a

⁷⁵ POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 329.

⁷⁶ POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 334.

⁷⁷ POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 346.

⁷⁸ POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 347.

⁷⁹ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 193.

zmíněným bludařům. Mnoho teologických spisů sepsal Augustin také v rámci své pastýřské práce.⁸⁰

Augustinova teologie a filosofie se v jeho díle prolíná. Záleží zejména na čtenáři jeho knih, z jakého pohledu se textem zabývá, jakým směrem se nechá Augustinem vést. Pokud se ovšem opravdu svěříme Augustinovu vedení, povede nás vždy směrem k Bohu. Bůh je vždy jeho cílem. Já tedy říkám, že Augustinovou filosofií je teologie.

2. Vyznání

Hledání Boha je příznačné pro Augustinův celý život a jeho literární dílo. Zřejmě všechno, co napsal, se týká hledání konečné pravdy, která se nakonec ztotožňuje s hledáním Boha. Ovšem, ve *Vyznáních* nám toto věčné téma ukazuje na svém vlastním životním příběhu. Jde s kůží na trh a nebojí se odkrýt vlastní nitro, aby tím posloužil a pomohl čtenářům této knihy najít stejně jako on Boha.⁸¹ Ve *Vyznáních* najde velmi snadno každý sám sebe, a pokud jsme ochotni stát se spolu s Augustinem nakonec maličkými⁸² a poučit se od něho, možná si ušetříme na cestě k Bohu i nějaké to klopýtnutí.

Vyznání, nejčtenější Augustinovo dílo, plné životní inspirace, je tak blízké lidem, zřejmě právě pro svoji upřímnost a schopnost empatie vůči budoucímu čitateli. Jako by nás autor znal. Augustin, ve smyslu slova vyznání, odkrývá vlastní nitro poznamenané hříchy své minulosti, čímž sám sebe staví na roveň těm, kteří si stejně jako on před svým obrácením, neví se sebou rady. Současně to činí s takovou pokorou a lítostí, že mu musí odpustit nejenom Bůh. Získává na svou stranu právě ty, kteří jsou mu podobní hříchem, tedy člověk se obrací k lidem. Ovšem, nejenom k lidem. Tak, jak zde Augustin hovoří s Bohem, to někdy dělá každý z nás.

Zároveň všechny musí uchvátit i poesie, vložená do tohoto literárního díla, které je současně románem, básní, modlitbou a mohli bychom pokračovat ve výčtu

⁸⁰ KRANZ G., *Augustin, Život a působení*, str. 47.

⁸¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (X 4.6), str. 76.

⁸² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 5.9), str. 76.

literárních forem a tematických celků. Především jsou *Vyznání* nepřetržitě aktuální od svého vzniku, až do současnosti. Navíc jejich univerzálnost není pouze časová. Dává možnost čerpat z obsahu *Vyznání* vícerym oborům, které se svým zkoumáním zaměřují přímo i nepřímo na Boha, ale především rovněž na člověka.

Při četbě *Vyznání* jsem se sám na mnoha místech přistihl, jak se ztotožňuji s postavou Augustina a vnímám řešení jeho vlastních problémů, jako svých vlastních. Mnohokrát jsem se rozpomněl na osobní životní situace, ve kterých jsem narazil na podobné otázky, jako v jeho životě on sám. Považuji Augustina za svého přítele, jehož jsem sice nepoznal osobně, ale připadá mi, že jsme si blízcí. Pokud bylo Augustinovým cílem empaticky zapůsobit na své čtenáře a tím si získat jejich důvěru, podařil se mu tento krok znamenitě. Nakonec, odpovídalo by to jeho vzdělání zaměřenému na dovednosti řečníka. Do jaké míry *Vyznání* vznikala účelově, se samozřejmě už nedozvíme. Já osobně z nich však spíše čerpám životní moudrost, bez ohledu na to, jak mnoho jsou historicky pravdivá a jakých psychologických prostředků autor použil k tomu, aby své čtenáře zaujal svými myšlenkami a obrátil k Bohu.

Důkazy, že se mu to daří, mohl vidět už za svého života. Sám se na *Vyznání* odkazuje v několika svých pozdějších spisech. Zejména v *Retractationes*, tedy *Zpětných ohlédnutích (úvahách)*, která psal tři roky před smrtí a ve kterých reviduje vlastní dílo od doby svého obrácení. Kromě jiného uvádí, že *Vyznání* se hodně líbila a stále líbí mnoha bratřím.⁸³

Rozhodně si můžeme být jisti, že *Vyznání* mají zásadní důležitost nejen pro dějiny křesťanství, ale celou západní kulturu. I když se současná Evropa primárně nehlásí k Božímu zákonu, ani tento zákon nehájí, stále, díky tradici po staletí utvářené a krví mnohých mučedníků živené, její obyvatelé čerpají z křesťanského základu, stavěného výhradně z pevných kamenů. Jedním z takových kamenů, velmi přesně opracovaným, právě *Vyznání* jsou.

⁸³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Dodatek: *Augustinovy návraty k Vyznáním*, str. 410.

2. 1. Členění spisu

Celá *Vyznání* tvoří třináct knih, které jsou dále děleny na kapitoly, jež každá obsahuje ještě své paragrafy. Toto členění je obvyklé ve většině moderních překladů z latiny a je použito i v posledním překladu do češtiny, vydaném Karmelitánským nakladatelstvím v roce 2015,⁸⁴ z kterého vycházím v této práci. V rukopisech byla *Vyznání* zpočátku členěna pouze na třináct knih. Dělení na kapitoly se objevuje až v tištěných vydáních z konce patnáctého století. Ještě podrobnější dělení na články neboli paragrafy se začalo užívat až v sedmnáctém století.⁸⁵

Tematicky *Vyznání* můžeme rozdělit na dvě části. V prvních devíti knihách popisuje Augustin svůj život od dětství až po své obrácení v dospělosti. Současně se v těchto knihách vyznává Bohu i lidem ze svých slabostí a omylů. Vůbec, píše hlavně o sobě a svém životě. V druhé části, kterou představují knihy deset až třináct, vyznává Boží moudrost a velikost Božího stvoření. Sám se zmiňuje v *Retractationes* o členění spisu takto: „Kniha první až desátá byla napsána o mně, ostatní tři pak o Písmu svatém...“⁸⁶ Proč ale zařadil tematicky zdánlivě nesourodé další čtyři knihy do tohoto svého díla? Desátá kniha je jakýmsi mostem mezi první a druhou částí *Vyznání*. Poté, co autor našel Boha, nyní hledá způsob, jak se Ho držet. Jak se k němu navrátit. Lze tady spatřit paralelu s podobenstvím o ztraceném synu.⁸⁷ V prvních devíti knihách se odehrává Augustinovo obrácení, v desáté knize pokračuje překonávání překážek a zřeknutí se žádostivosti týkající se těla, očí a světské žádostivosti.⁸⁸ „Dej, co přikazuješ, a přikazuj, co chceš!“⁸⁹ Toto zvolání se v desáté knize opakuje na více místech. Vidím zde odkaz na Boží milost, bez které nelze plnit Boží příkazy, a která také souvisí s podobenstvím o ztraceném synu. V posledních třech knihách je popsáno směřování

⁸⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 1. vydání: Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2015. ISBN 978-807195-189-6.

⁸⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Dodatek: *Vydavatelská poznámka*, str. 416.

⁸⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Dodatek: *Augustinovy návraty k Vyznáním*, str. 410.

⁸⁷ Tímto podobenstvím si pomáhá ve svém výkladu k X. knize *Vyznání* David Vopřada – autor úvodu a poznámek k poslednímu českému vydání *Vyznání*, ze kterého čerpám v této práci: AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Úvod: *Vyznání Augustina a jeho čtenářů*, str. 18.

⁸⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (XI 30.41), str. 277.

⁸⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (X 29.40), str. 277.

celého stvoření k Bohu. V jedenácté knize se Augustin zabývá analýzou času a jeho vztahem vůči věčnosti. Zajímá ho, jakým způsobem zasahuje nadčasový, neproměnný Bůh do lidského života odehrávajícího se v čase. Věčnost předchází času, a proto patrně i Bůh předchází všechny lidské zásluhy, které jsou tím pádem jeho vlastní.⁹⁰ Ve dvanácté kapitole se Augustin zabývá Písmem, jeho výkladem a různými významy. Třináctá kniha je alegorickým výkladem knihy Genesis a zároveň popisuje dějiny spásy a dějiny církve, které směřují k pokoji, k Bohu.

Od počátku až do konce jsou Vyznání dialogem s jediným Bohem (modlitbou). Předmětem je zde zejména Bůh a to, co pro člověka vykonal. Vyznání jsou tedy dílem spíše teologickým než autobiografickým. Je to první teologické dílo, které je psáno nikoli o Bohu, nýbrž Bohu“.⁹¹

2.2. Okolnosti vzniku Vyznání

Augustin nám sám ve *Vyznáních* tvrdí, že k jejich napsání došlo na Boží přání. Píše: „Ty jsi chtěl jako první, abych se vyznával tobě, Pánu, svému Bohu.“⁹² Jistě, že Bůh je hlavní příčinou vzniku tohoto tak významného teologického díla. Avšak nabízí se i bezprostřední, čistě lidské důvody, proč se Augustin odhodlal *Vyznání* předložit světu.

Vzhledem k tomu, že se teprve před dvěma léty, než *Vyznání* začal psát (r. 397) stal biskupem-koadjutorem, mohly vznikat nejrůznější útoky na jeho osobu spojené s nedůvěrou v opravdovost jeho víry. Díky Augustinově minulosti, o které víme, to můžeme považovat za dost pravděpodobné. Připomenu jen, že byl v té době teprve deset let pokřtěn, jistě bylo známo, že v minulosti patřil devět let k manichejské sektě, od svých sedmnácti do třiceti jedna let žil s ženou mimo manželství, kterou nakonec zapudil. Potřeboval potlačit projevy nedůvěry, či jim předejít. Takže by *Vyznání* mohla být jakousi obhajobou vlastní osoby při přijetí biskupského úřadu.⁹³ Ale, jako jediný

⁹⁰ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 106.

⁹¹ KRANZ G., *Augustin, Život a působení*, str. 9.

⁹² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (XI 1.1), str. 302.

⁹³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Úvod: *Vyznání Augustina a jeho čtenářů*, str. 7.

důvod je to myslím málo.

Podíváme-li se na otázku příčiny vzniku *Vyznání* z historického pohledu, musí nás napadnout možná souvislost s blížícím se zánikem Římské říše. Snad chtěl Augustin v době nejisté budoucnosti více poukázat na křesťanské duchovní hodnoty a povzbudit lid k odvaze hlásit se k Bohu za všech okolností a sám sebe nabídnout jako vzor. Nebylo by snad i dnes v podobné kulturně-politické situaci pro mnohé povzbuzením slyšet od svého biskupa: „Jednou a dvakrát běda příznivým časům světa kvůli obavě z obtíží a kvůli zkáze radosti! Jednou, dvakrát a třikrát běda obtížím světa- jednak proto, že sama obtíž bývá tvrdá, jednak aby nezlomila schopnost snášet ji!“⁹⁴

Jakákoliv spekulace o praktických důvodech sepsání *Vyznání* nakonec stejně zůstane pouze jí samotnou. Vzhledem k osobnosti největšího církevního otce západu, vzhledem ke kontextu jeho celého písemného odkazu, a hlavně s přihlédnutím k nezměrnému dosahu *Vyznání*, jsem přesvědčen, že hlavním důvodem, proč mohlo tak originální a svého druhu ojedinělé dílo vzniknout je Augustinova láska k Bohu. Pouze z ní mohla pramenit tak obrovská nadpřirozená inspirace, která dala vzniknout příčině mnoha dalších inspirací přetrvávajících podnes. Někteří badatelé se domnívají, že celá *Vyznání* a zejména vyprávění o Augustinově konverzi se dají chápat jako „paradigma nauky o milosti“, podle níž Boží milost překonává rozštěp lidské vůle.⁹⁵ Také vzhledem k tomu, že *Vyznání* vznikala v časové návaznosti na *Odpověď Simplicianovi*, kde se Augustin taktéž milostí zabýval, se nedá vyloučit, že to byl opravdu autorův záměr.

3. Augustinovo hledání Boha v jeho Vyznáních

„Dej mi, Pane, poznat a pochopit, jestli tě má člověk dříve vzývat než chválit a jestli tě má dříve poznat než vzývat. Ale kdo tě může vzývat, jestliže tě nezná? Když tě nezná, mohl by vzývat místo tebe někoho jiného. Nebo je třeba tě nejdříve vzývat,

⁹⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (X 28.39), str. 277.

⁹⁵ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*, str. 94.

aby tě mohl člověk poznat? “⁹⁶ Takto složitou otázku si klade Augustin hned na začátku *Vyznání*. Vzápětí pokračuje a odpovídá si citacemi z žalmů, evangelií a Pavlových listů. A zároveň jakoby chtěl čtenáři už v prvním článku předeslat obsah celé knihy a sdělit svou vlastní zkušenost, že pravdy dojdeme nakonec jen skrze zjevenou pravdu v Písmu.

Augustin hledá tedy Boha, který dá klid jeho „nepokojnému srdci“, ale zároveň prahne po intelektuálním uspokojení. V celých *Vyznáních* nám popisuje, jak se mu to v průběhu života dařilo. *Vyznání* nejsou pouze odkrytím jeho vlastního nitra celému světu, ale stejně tak odstraněním balastu celého světa, který spočívá na člověku a brání mu, aby pod ním konečně našel svou podstatu a v ní objevil již skutečný svět v nové perspektivě s Bohem. Augustin píše, jako člověk, který již Boha objevil. Jeho hledání tedy demonstruje na svém vlastním životě a sám se stává zranitelným, aby ukázal ostatním cestu.

K Augustinovu nalezení pravdy, objevení Boha a obrácení se k němu rozhodně nedochází jednoduše a hned. Musel projít velkou proměnou vlastního nitra, která sebou nesla mučivé pocity nejistoty a až fyzického utrpení. Např. se ocitl ve stavu, kdy již miloval svého Boha a byl unášen jeho krásou, ale hned zase odtrháván svou vlastní tíží a s pláčem upadal k nižším věcem. Tou tíží byly jeho tělesné návyky.⁹⁷ Jak velmi osobní je jeho zpověď, jak velká pokora ho musela vést k tomu, aby před celým světem přiznal svou slabost. Věděl, že musí přilnout k Bohu, ale nebyl toho schopen. Na okamžik zažívá v jakési extázi, jak to sám nazývá, princip, jak člověk poznává Boha ze stvořených věcí. Ale nedokáže díky své slabosti tuto zkušenost podržet v mysli a zůstává mu jen vzpomínka na to, po čem touží, avšak zatím není schopen požívat.⁹⁸ Víme, že Bůh má s každým z nás svůj plán, a na Augustinově podrobném popisu jeho vnitřního života vidíme, jaké úžasné cesty nám připravuje. Že „stačí“ zkoumat vlastní nitro, abychom objevili ty největší a neměnné skutečnosti a pravidla vlastní existence. Augustin odkrývá a pojmenovává (i když ne úplně sám, na spoustě míst *Vyznání* si pomáhá parafrázováním, nebo přímo citacemi Písma a filosofických spisů) lidské

⁹⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (I 1.1), str. 30.

⁹⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 17.23), str. 183.

⁹⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 17.23), str. 184.

pátrání po nejvyšším smyslu všeho, po pravdě, po Bohu. Proto jsou zřejmě *Vyznání* tak zásadní knihou, jednou z nejčtenějších, nejenom v různých kulturách světa, ale i v průběhu celých dějin od jejího vzniku dodnes. Je to díky jejímu univerzálnímu tématu hledání Boha a díky naprosto výjimečnému porozumění podstatě člověka. Augustin je prvním, kdo vyslovil tezi, že Boha najdeme, budeme-li zkoumat sebe a stejně tak chceme-li rozumět sami sobě, musíme zkoumat Boha. Je-li člověk daleko od Boha, je také daleko od sebe sama, je odcizený sobě samému, a může nalézt sebe sama jedině tehdy, setká-li se s Bohem.⁹⁹

Co vlastně prakticky znamená Augustinovo „hledání Boha“ v jeho *Vyznáních*? Je to demonstrace vlastního autorova hledání Boha, kterou zaznamenal a popsal v tomto spisu. Popisuje své hledání postupně v různých obdobích vlastního života a zároveň jednotlivé fáze konfrontuje s již objeveným Bohem, kterému vše vyznává. Bude jistě pravdou, řeknu-li, že celá *Vyznání* z úhlu pohledu hledání Boha vždy nějakým způsobem s tímto tématem souvisí. Nyní pouze upozorním na hlavní momenty, ve kterých se Augustin přímo o svém hledání Boha rozepisuje. Jedná se o jeho hledání Boha předtím, než se stal křesťanem, tedy před jeho konečným obrácením. Toto období je zaznamenáno v kapitolách *Vyznání* I-VIII.

Augustin byl sice konfrontován s Bohem již ve svém dětství. Hned po narození byl přijat do katechumenátu,¹⁰⁰ avšak jeho křest byl zatím odložen. Jeho tělesná matka se starala, aby byl zasvěcen do „spasitelných svátostí“,¹⁰¹ ale sám Augustin si uvědomil svou touhu „povznést se od věcí pozemských“ až v devatenácti letech při četbě Ciceronova *Hortensia*. Zde můžeme poprvé hovořit o hledání Boha. Začal hledat nesmrtelnost, jakou dává moudrost.¹⁰² To ho dovedlo k četbě Písma, které však nedokázal pochopit a zdálo se mu díky prostému jazyku ve srovnání Ciceronovou důstojností bezcenné, jak sám píše.¹⁰³ Celých devět let pak hledal Boha v manicheismu,

⁹⁹ BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 186.

¹⁰⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (I 11.17), str. 42.

¹⁰¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (I 11.17), str. 43.

¹⁰² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.7), str. 74.

¹⁰³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 5.9), str. 76.

ve kterém ho nakonec taktéž nenašel.¹⁰⁴ Pak následuje z pohledu hledání Boha zvrát díky setkání s milánským biskupem Ambrožem. Jeho biblická exegeze Augustinovi pootevřela oči a on začínal chápat význam Písma jinak než doslovně. Zatím se ale bál, že by mohl znovu (jako v případě manicheismu) uklouznout.¹⁰⁵ Díky Ambrožovi se setkal s křesťanstvím zabarveným novoplatonismem,¹⁰⁶ což zřejmě podnítilo jeho zájem o četbu jejich knih. Ve Vyznáních píše, že je četl přeložené z řečtiny do latiny a našel v nich spoustu společného s křesťanstvím, ne však vtěleného Boha.¹⁰⁷ Objev knih platoniků je spojen se zásadním obratem Augustinova myšlení a nachází se přesně ve středu *Vyznání*.¹⁰⁸ Dalším zřetelným místem, kde ve Vyznáních můžeme vidět Augustinův posun v hledání Boha, jsou odstavce, ve kterých píše, jak dychtivě sáhl po sepsání božího Ducha od apoštola Pavla.¹⁰⁹ Pak následuje epizoda o Simplicianově vyprávění, které pojednává o obrácení Maria Victorina,¹¹⁰ významného římského filozofa a učitele řečnictví, jež mělo stále bloudícího Augustina povzbudit, aby se rozhodl pro Krista, stejně jako jiné vyprávění o obrácení císařského úředníka, které slyšel z úst Ponticiana, krajana z Afriky.¹¹¹ K tomu nakonec dochází v Milánské zahradě¹¹² za podivuhodné události, kterou Augustin líčí jako boží zásah.

V následujících kapitolách představím podrobněji výše uvedená místa *Vyznání* a pokusím se najít mezi nimi souvislosti.

¹⁰⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 6.10), str. 76.

AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (V 3.3-7.13), str. 116-124.

¹⁰⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 4.6), str. 144.

¹⁰⁶ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 386.

¹⁰⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.13), str. 176.

¹⁰⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.13) poznámka č.13, str. 176.

¹⁰⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 21.27), str. 188.

¹¹⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 2.3), str. 194.

¹¹¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 6.15), str. 204-206.

¹¹² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 12.28), str. 214.

3.1. Četba Hortensia

Augustin nebyl ten, který by křesťanskou nauku neznal. Musel se vzhledem k poměrům v zemi a ve své rodině s křesťanstvím střetávat snad denně. Avšak díky jeho talentu, typu vzdělání, možnostem a ambicím hledal zprvu tam, kde by se mohl naučit výmluvnosti, ve které chtěl vynikat. A tak ve svých devatenácti letech čte knihu *Hortensius* napsanou Ciceronem. Augustina nakonec nezaujala kniha tím, jak byla obratně napsána, což byl hlavní studijní důvod četby, ale tím, co se v ní říkalo. Sám o knize píše: „Tato kniha změnila mé city k tobě, Pane, změnila mé modlitby a učinila zcela jinými i moje přání a mé touhy. Náhle pro mě ztratily hodnotu všechny prázdné naděje a s neuvěřitelným žářem v srdci jsem toužil po nesmrtelnosti, jakou dává moudrost.“¹¹³ Dále pak: „A mé nadšení oslabovalo jenom to, že se tam nevyskytovalo Kristovo jméno...“.¹¹⁴ Bohužel Ciceronův spis *Hortensius* se nám nedochoval. Musel být však pro Augustina hodně důležitý, protože z něho čerpá i v dalším svém díle, např. ve čtrnácté knize spisu *O Trojici*. Stejně tak se o svém dojmu z knihy zmiňuje i v *Dialozích* psaných během svého pobytu v Cassiciaku, brzy po své konverzi v Miláně. Zároveň Augustin nadšeně popisuje své „první obrácení“ na základě četby Ciceronova *Hortensia* nejenom ve třetí knize *Vyznání*, ale připomíná je i v knihách šest a osm. Doporučuje četbu *Hortensia* i svým dvěma pozdějším studentům. Jako by chtěl ukázat, že se nejedná jen o jakýsi sentiment z jeho mládí, ale cosi vážného a významného. Tento význam, který Augustin spisu přikládá, nebyl nikdy opomíjen badateli, kteří stále znovu a znovu hledali důsledky různých Augustinových přístupů k tomuto dílu.¹¹⁵ Totiž, pochopení vnitřního působení Augustinových obrácení zůstává hlavním způsobem, jak pochopit Augustinovu mysl i duši.¹¹⁶ Je příznačné, že téměř okamžitě poté, co Augustin ve *Vyznáních* popisuje vlastní bitvy se svou sexualitou v 19 letech, nám předkládá příběh své konverze k moudrosti. Naznačuje nám tím nějakou spojitost se svou snahou vyrovnat se s problémem tělesné

¹¹³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.7), str. 74.

¹¹⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.8), str. 75.

¹¹⁵ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 3.

¹¹⁶ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 4.

žádostivosti?¹¹⁷ Spousta odborníků se Augustinovou sexualitou zabývalo v různých souvislostech. Je zde však patrná velká různorodost názorů. Podle toho mého, Augustin jednoduše a upřímně popisuje svůj zážitek z mladých let, kdy si při četbě *Hortensia* uvědomil pomíjivost krátkodobých požitků a rozhodl se obrátit k vyšší metě, k hledání moudrosti, jak sám píše. O čem vlastně *Hortensius* pojednával? Tento Ciceronův spis napsaný kolem r. 45 př. Kristem byl inspirován Aristotelovým *Protreptikem*. Nevíme o jak hodnotné filosofické dílo se jednalo. Vyvracelo Hortensiův názor na filosofii, která podle něho nemůže dovést člověka k blaženosti.¹¹⁸ Myslím si, že Augustin mohl vidět v osobě Hortensia sám sebe, jak se doposud zarputile držel světa, což mu bránilo „zvednout se, aby se vrátil k Bohu“.¹¹⁹

3.2. Četba Písma

Hortensius byl však pouze počátkem Augustinova opravdového obrácení. Jak je uvedeno výše byl zklamán tím, že se ve spise nevyskytovalo Kristovo jméno. To je svědectvím o tom, že Augustin nikdy nepochyboval o křesťanském pojetí Boha a byl si vědom spojitosti s Ježíšovou osobou. Již od dětství, zřejmě pod vlivem své matky, jaksi tušil, že opravdovou moudrost najde v Bohu. Proč se tedy stále bránil přijmout katolickou víru? Zde vidím velkou podobnost s mnoha lidmi a zároveň sám dosvědčuji, jak je těžké beze zbytku přijmout Boha. Člověk toho není zde na zemi schopen. Jednak se sami bojíme vpustit Boha zcela dovnitř a zároveň je to nad lidské síly. Augustin stejně jako mnozí slyšel volání, ale pod vlivem okolního světa a na základě dosavadního poznání mu docela nerozuměl. I když ve třetí kapitole *Vyznání* píše, že: „cokoliv postrádalo Kristovo jméno, nemohlo ho zcela uchvátit, i kdyby to bylo sebevíc učené,¹²⁰ je to zřejmě spíše jeho zpětné zdůvodnění proč začal číst Písmo, které ho však nakonec stejně zklamalo. Jak je to možné, když Kristovo jméno, které postrádal jinde zde nemohl přehlédnout? Říká, že nebyl schopen se přenést přes nízkou

¹¹⁷ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 13-14.

¹¹⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.7) poznámka č.8, str. 74.

¹¹⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.7), str. 74.

¹²⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.8), str. 76.

gramatickou úroveň knih a považoval ve svém mládí Písmo oproti jiným knihám za bezcenné. Takové zdůvodnění je však poněkud plytké, vzpomeneme-li si na to, co nám říká o *Hortensiovi*, totiž, že na něho zapůsobil přesvědčivě ne proto, jakým jazykem byl napsán (zřejmě krásnou řečnickou mluvou), ale proto, co se v něm říkalo. Dbal tedy zejména na obsah. Proto muselo Písmo v Augustinovi již tehdy něco zanechat. Navíc, uvědomíme-li si, že Augustin se jako katechumen účastnil křesťanského života, jak to zmiňuje na mnoha místech *Vyznání*,¹²¹ měl jistě již dříve možnost se s texty Písma setkat. Mimochodem, později ve svých *Katechetických spisech* vyzývá katechumeny, aby „neznevažovali pevná slova Písma proto, že nejsou dost vyumělkovaná.“¹²² To už ovšem chápal pravou hodnotu Písma. Nicméně, vzhledem k rozporům, které uvádím výše, je možné, že Augustin v tomto případě vytváří konstrukt, který má ukázat, jak se on intelektuál snaží najít Boha, ale pro vlastní nadutost ho v Písmu zatím nevidí. Potřebuje si nyní sypat popel na hlavu, aby nám později ukázal, že teprve až se stane člověk maličkým a odloží svou pýchu pronikne do tajemství a vznešenosti, kterou Písmo nabízí.

3.3. Manicheismus a astrologie

K čemu nakonec Augustina motivovala četba *Hortensia*? Stává se sice křesťanem, ale v manichejském pojetí. Manichejci se sami viděli křesťany a Augustin vytrval v jejich spárech celých devět let, než se stal katolíkem. Díky této etapě Augustinova života můžeme posléze vidět, jak úpěnlivá byla jeho touha po pravdě. Augustin to ve *Vyznáních* líčí docela dramaticky, a proto je důležité podívat se na souvislost jeho hledání Boha s manichejci, ke kterým se přidal.

Augustin sám je ve *Vyznáních* označuje za pyšné blázny, lidi velmi tělesné a užvaněné, kteří se dovolávali pravdy u samotného Ježíše Krista a Ducha svatého, ale v jejich srdci pravdy nebylo.¹²³ Obecně se dá říci, že Augustin v manicheismu hledá

¹²¹ Srov. např.: AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 3.5), str. 73.

¹²² AUGUSTINUS A., *Katechetické spisy*. Spis: *O náboženském vyučování katechumenů* (IX, 13.). 1. vydání, Krystal OP: Praha, 2005. ISBN 80-85929-78-3, str. 25.

¹²³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 6.10), str. 77.

odpovědi na své palčivé otázky, zejména na původ zla. Ale ani nejvyšší představitelé z řad manichejců mu nakonec nedokážou poskytnout odpovědi.¹²⁴ Nelze také opomíjet významný politický vliv manichejské sekty v tehdejší římské říši. V době, kdy se Augustin definitivně od manichejství odpoutal, byla sice již světskou mocí díky stále více se rozmáhajícímu křesťanství postavena mimo zákon, ale ještě byla Augustinovi dobrá k tomu, aby díky jejím členům případně získal dobré postavení. Augustin tak dlouho setrval v oběti tohoto bludu, přesto, že nenalézal odpovědi na své otázky ani zde, zřejmě také ze zjištěných důvodů.

To, že se Augustin stal manichejcem, bylo konečným důsledkem jeho zaujetí pro Ciceronova *Hortensia*. Ano, našel zde inspiraci pro hledání moudrosti, ale už ne Kristovo jméno. Jakmile hledal moudrost již spojenou s Kristem v Písmu, nedokázal ji přijmout v podobě, ve které mu ji Písmo nabízelo. Zároveň je třeba si uvědomit, že byl jistě již dříve s manicheismem konfrontován. V jeho nitru se s největší pravděpodobností odehrával boj, na jehož výsledek nezbytně musela mít vliv jemu přirozená mladická vášeň pro druhé pohlaví (víme, že intimě žil s družkou, se kterou měl již syna). Jeho ctižádost a tělesná vášeň mu nedovolila zatím přijmout katolickou víru, spojenou s křtem a zejména zřeknutím se dosavadního života.¹²⁵ Jednodušším východiskem tedy pro Augustina zůstává manicheismus. V dobré víře a za nulových obětí se upnul k učení, které mu lákavě slibovalo nalézt Boha. *Hortensius* byl jakýmsi rozcestím, na kterém se Augustin dal svést špatným směrem. Následujících devět let jeho hledání Boha mohlo pouze stagnovat ve falešné naději.

Ve čtvrté knize *Vyznání* Augustin líčí, jak současně podléhal dalšímu bludu, kterým byla astrologie. Chtěl se jí dokonce věnovat aktivně a ani jeho přátelé, kterých si vážil, ho nedokázali přesvědčit, že se jedná pouze o klamání lidí.¹²⁶ Nakonec se, jak sám říká, této „bezbožné ztřeštěnosti“¹²⁷ vzdal. O pohnutkách k astrologii píše: „Vskutku, aby člověk – tělo a krev, pyšná hniloba – byl bez viny, je třeba obvinít

¹²⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (V 6.11-7.12), str. 122-123.

¹²⁵ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 45-47.

¹²⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IV 3.6), str. 94.

¹²⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 6.8), str. 171.

Stvořitele a Vládce nebe a hvězd“.¹²⁸ Jak je možné, že Augustin se tak lehce nechává strhnout proudem líbivých a populárních učení té doby? Ostatně, astrologie se provozuje napříč celými dějinami a společností dodnes a různé myšlenkové směry podobné astrologii a manicheismu vzkvétají a mají stále příznivce. Ale proč geniální Augustin, jež později napíše spisy, které dokážou ovlivnit historii, nerozpozná i přes své vášnivé mládí pravdu?

Vidíme, jak se od Boha navzdory své touze po něm, naopak od něho vzdaloval a jak i on podléhal pokušení svalit na něho zodpovědnost za své jednání. Mělo tomu tak být, že si musel Augustin projít i tímto dlouhým hledáním a blouzněním, měl sám chodit oblečen v kůži pomýleného a oslepeného člověka, díky čemuž později mohl sobě podobné ubožáky s větší empatií a zasvěcen do jejich stavu snadněji už jako rybář lidí obracet ke Kristu.

3.4. Ambrož a novoplatonici

V úvodu šesté knihy *Vyznání* Augustin volá k Bohu a svěřuje mu svou beznaděj nad tím, že ho stále nenachází. Ztrácí víru a naději, že se dá najít pravda.¹²⁹ Hledá ji totiž venku, mimo sebe. Stejně jako marnotratný syn se vzdaluje od otce a později se k němu navrácí, je třeba se vrátit do svého nitra, kde lze najít Boha a nesetrvávat v nevázané náruživosti, která zatemňuje.¹³⁰ Krásně to Augustin vystihuje zvoláním v desáté knize: „Tys byl uvnitř a já venku a hledal jsem tě tam... Tys byl se mnou, a já jsem s tebou nebyl“.¹³¹ Toto pojetí *venku – uvnitř* mohl Augustin převzít právě od biskupa Ambrože, který spojuje *uvnitř* s vírou a přebýváním neměnného Boha v srdci a naopak *venku* lze najít pouze nedostatek víry a stvořený, nestálý svět.¹³²

Ještě předtím, než sám Augustin rozpoznal v Ambrožovi člověka, který mu měl být s hledáním Boha velmi nápomocen, jeho matka Monika, jež za svým synem do

¹²⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (IV 3.4), str. 92.

¹²⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 1.1), str. 138.

¹³⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (I 18.28), str. 50.

¹³¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (X 27.38), str. 275.

¹³² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 1.1) poznámka č.1, str. 138.

Milána přijela, viděla v Ambrožovi Božího anděla (posla), o němž s jistotou předpokládala, že se pro její dítě stane přechodem od nemoci k uzdravení. Takto o Moničině vztahu k milánskému biskupovi píše přímo Augustin.¹³³ Zároveň popisuje, jak si jeho matky vážil sám Ambrož: „...také on si ji zamiloval kvůli tomu, jak velice zbožně žila, jak horlivě konala dobré skutky a pravidelně navštěvovala kostel.“¹³⁴ Monice velmi záleželo na tom, aby Augustin našel Boha a stal se křesťanem. Na postavě milované matky a jejím vztahu k Ambrožovi nám Augustin vykresluje, jak důležitou postavou na jeho cestě hledání, biskup z Milána byl.

Ambrož, vzdělaný Říman zajímající se o filosofii, který byl vychován v křesťanské rodině dosáhl skvělé kariéry císařského úředníka a správce provincie. Milánským biskupem se stal roku 374.¹³⁵ Augustin postupně díky jeho kázáním, která se zaměřovala na alegorický výklad Písma, a která navštěvoval každou neděli, začíná chápat, že zejména Starý zákon dává smysl a utvrzoval se v přesvědčení, že manichejci jejichž učení se katolickému často vysmívalo, bylo plné pomluv a klamu.¹³⁶ Byl postupně více nadšen obsahem kázání, než jeho řečnickou úrovní. Augustin na sobě pozoroval pozvolný přechod k názoru, že manicheismus byl podle katolického učení jen karikaturou. Pomalu začíná zakoušet radost, že nachází v katolickém učení vysvětlení nedostatků, ze kterých bylo obviňováno manichejci. Avšak, v této fázi svého vývoje byl Augustin zatím neschopen vytvořit si konkrétní jasnou představu o duchovní podstatě Boha. Zároveň ještě nebyl schopen se rozhodnout, jestli duchovní pravdy, o kterých mluvil Ambrož nejsou pouze nicotnostmi.¹³⁷ Jakkoliv utěšující bylo pro něho Ambrožovo poselství neměl žádné intelektuální srovnání, aby mohl posoudit, zdali ten muž mluví pravdu. Neměl zatím jistotu.¹³⁸ Rozhodl se však již nepokračovat v manicheismu, ale dal přednost filosofii skepticizmu Akademiků, i když počítal s tím, že oni nevyléčí jeho duši, protože stejně jako v *Hortensiovi* zde opět chybělo Kristovo

¹³³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 1.1), str. 139.

¹³⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 2.2), str. 140.

¹³⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Úvod: *Vyznání Augustina a jeho čtenářů*, str. 14.

¹³⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 3.4), str. 142.

¹³⁷ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 93.

¹³⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (V 14.24), str. 134-135.

jméno, a tak se nemohl k této filosofii plně upnout. Rozhodl se být zatím katechumenem, než mu „nezazáří něco jistého“.¹³⁹

Zatím neporozuměl a nemohl proto uvěřit. Navíc měl špatnou zkušenost, kdy jeho dobrá vůle věřit byla již dvakrát zneužita. Zřejmě autoritářstvím, se kterým se setkal ve své domovině v severoafrickém kostele a pak, klamavými sliby manicheismu. Takže, sám se snaží odolávat novým výzvám upřímně něčemu novému uvěřit.¹⁴⁰ Nakonec však přece jenom začíná alespoň „upřednostňovat“ katolické učení. Ukládá se zde, na rozdíl od manicheismu zcela bez klamu, věřit v to, co nebylo dokázáno. Manichejci se této důvěřivosti vysmívali, ale nakonec poroučeli věřit zcela vybájeným nesmyslům.¹⁴¹ Augustin již poznává, že skrze Písmo lze Boha hledat. Vyznává Bohu: „Už jsem začal věřit, že jsi Písmo určitě neobdařil tak velikou vážností po celém světě, kdybys nechtěl, abychom ti skrze ně věřili a abychom tě skrze ně hledali.“ Naprosto nepopírá samotnou Boží existenci, což ostatně nedělal nikdy, jak sám říká. Nesmyslnost však nyní přičítá hloubce svátostí.¹⁴²

Křesťanství, s jakým se Augustin setkal prostřednictvím Ambrože, Simpliciana a dalších učenců v jejich okruhu, bylo křesťanství zabarvené novoplatonskou interpretací. Z atmosféry Plotinova a Porfyriova učení bylo snadné přejít do světa sv. Pavla, nebo čtvrtého evangelia a Augustin přitom nepociťoval žádnou radikální změnu. Rád konstatoval, že knihy novoplatoniků anticipovaly hlavní křesťanské nauky. Hojně se tu dočetl o Bohu a jeho Slovu, o stvoření, o božském světle, jak září v temnotách, a podobně. Jediné, co mu zde scházelo, jak víme, byla víra ve vtělení Slova a v Ježíšův pozemský život a smrt.¹⁴³ Plotinos (205-270), hlavní představitel novoplatonismu se nechal inspirovat Platónovými dialogy. Jedno neboli Dobro – neměnnou skutečnost nelze popsat, protože se vymyká jakékoli definici a je zdrojem veškerého bytí.¹⁴⁴ Díky novoplatonikům Augustin pochopil některé aspekty katolické nauky, které doposud

¹³⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (V 14.25), str. 135.

¹⁴⁰ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 94.

¹⁴¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 5.7), str. 145.

¹⁴² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 5.8), str. 146.

¹⁴³ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 386.

¹⁴⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Úvod: *Vyznání Augustina a jeho čtenářů*, str. 14.

odmítal, nebo jim nerozuměl. Například na zlo nyní pohlížel jako na nedostatek dobra.¹⁴⁵ Přestože ani v tomto učení nenašel nauku o vtělení,¹⁴⁶ posunul novoplatonismus Augustina na jeho cestě k Bohu zase o kus dále.

3.5. Apoštol Pavel

Jak již uvádím v článku 1.4. první kapitoly, apoštol Pavel byl pro Augustina velkou inspirací. Jistě se dá předpokládat, že ho ovlivnil v popisu svého vlastního obrácení v tak zásadním díle, jako jsou *Vyznání*. V jejich sedmé knize Augustin popisuje, co mu poskytla četba novoplatoniků a posléze Pavlovských listů, které jsou vyvrcholením této části *Vyznání*. Píše: „A tak jsem velmi dychtivě sáhl po sepsání tvého Ducha, především od apoštola Pavla, a zmizely všechny otázky, v nichž si, jak se mi kdysi zdálo, autor odporuje a kde jeho text není ve shodě se svědectvím Zákona a Proroků, a ukázalo se, že tvá upřímná slova mají jednu jedinou tvář a já jsem se naučil jásat s uctivým chvěním“.¹⁴⁷ Říká nám, že v Pavlových listech našel konečně odpovědi na své otázky. Stále nám však sám sebe předkládá jako hledajícího. Nenalezl snad již Boha, kterého hledal? Augustin zřejmě chce ukázat, že k pravému pochopení a objevení Boha nestačí a ani pro něho samotného nebylo dostačující rozumové poznání pravdy. Kristus je na tomto místě autorem chápán jako největší učitel moudrosti, kterého znal.¹⁴⁸

Rozpory, které našel při četbě novoplatoniků a které si uvědomoval následně při četbě Pavlových epištol, měly za následek to, že přijal postoj pokorné křesťanské lásky. Jak prozřetelné, že přešel z čtení novoplatonických knih k četbě Písma a ne naopak!¹⁴⁹ Ostatně sám Augustin věří, že Bůh chtěl, aby se dostal ke knihám novoplatoniků dřív, než důkladně poznal Písmo, aby byl schopen rozlišit rozdíl mezi domýšlivostí a vyznáním, mezi cestou vedoucí do blažené vlasti a přebýváním v ní.¹⁵⁰

¹⁴⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 5.7), str. 169-171.

¹⁴⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.13-15), str. 177-179.

¹⁴⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 21.27), str. 188.

¹⁴⁸ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 214-215.

¹⁴⁹ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 214.

¹⁵⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 20.26), str. 188.

Augustin tedy našel Boha, moudrost, kterou hledal, ale k jeho obrácení mělo dojít teprve až na základě nečekané návštěvy Ponticiana, který mu vysvětluje význam Pavlových listů.¹⁵¹

4. Augustinovo obrácení

Ve *Vyznáních* můžeme nalézt hned několik Augustinových obrácení. Nejprve je to obrácení k moudrosti na základě četby *Hortensia*. Pak, domníváje se, že se stává křesťanem, obrací se k manichejsmu. Když pochopí, že mu tato sekta nedá odpovědi na jeho otázky, začne je hledat u novoplatoniků. Teprve potom, jako čtvrté v pořadí, následuje jeho skutečné obrácení k Bohu a přijímá křest. Jeho posledním obrácením, a to k řeholnímu životu se tento cyklus uzavírá.¹⁵² Nás zajímá primárně Augustinovo obrácení ke křesťanství, i když musíme připustit, že všechna výše uvedená obrácení s ním více, či méně souvisí.

Avšak, znamená hledání a nalezení Boha u Augustina totéž, co jeho obrácení? Ne tak úplně! V osmé knize *Vyznání*, která celá pojednává o Augustinově obrácení ke katolické víře, se můžeme dočíst, že přesto, že již Boha poznal, neprojevoval mu vděčnost. A také na stejném místě mluví slovy evangelia, podobenstvím o drahocenné perle, kterou již našel, ale váhal ji koupit.¹⁵³ Podobné váhání se objevuje v různých přirovnáních i na dalších místech páté kapitoly.¹⁵⁴ Krásně to Augustin vyznává slovy: „...a i když jsi mi ze všech stran ukazoval, že říkáš pravdu, neměl jsem, přemožen pravdou, naprosto žádnou odpověď, než jen váhavá a ospalá slova „hned“, „už brzy“, „nech mě chvílku“. Jenomže to „hned, už brzy“ nebylo časově omezeno a „chvílka“ se protáhla nadlouho“. Augustin své váhání popisuje jako zápas dvou vůlí, staré – tělesné, a nové - duchovní. Nová vůle byla zatím příliš slabá, aby mohla zvítězit nad tělesnými zvyky. Augustin se zmítal jako „člověk pod zákonem“ mezi oběma vůlemi.¹⁵⁵ Jak to

¹⁵¹ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 215.

¹⁵² BENEDIKT XVI., *Otcové církve*, str. 198.

¹⁵³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 1.2), str. 193.

¹⁵⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 5), str. 200-202.

¹⁵⁵ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*. str. 98.

tedy nakonec s Augustinovým obráčením bylo?

Odpověď nalezneme přímo v osmé knize *Vyznání*, která je stěžejní pro téma Augustinova obráčení. V celé této knize Augustin odkazuje na list Římanům, jež má rozhodující vliv na jeho konečnou konverzi.¹⁵⁶ Toto obráčení, jak nám ho zde autor nabízí má několik fází.

4.1. Vyprávění Simplicianovo

První z nich je rozhovor se Simplicianem, který měl křesťanskou zkušenost již od mládí a mohl být Augustinovi rádcem a motivací, již hledal. Byl tím, kdo pokřtil Ambrože a později se r. 397 stal jeho nástupcem v úřadu milánského biskupa.¹⁵⁷ Augustin chtěl, aby mu sdělil vhodný způsob, jak kráčet po Boží cestě.¹⁵⁸ O deset let později právě tomuto Simplicianovi adresuje svůj první spis v úřadu hipponského biskupa pod názvem *Odpověď Simplicianovi*, ve kterém se věnuje otázkám milosti a svobodné lidské vůle.¹⁵⁹ Nyní je unaven dosavadním životem a chce se zbavit otročení svému současnému stavu. V této chvíli už ví jistě, že pokud by se vzdal světského života a odevzdal se Bohu, došel by klidu. Brání mu i jeho pevné pouto k ženě. Přesto, že manželský stav není ničím proti Bohu, Augustin k němu přistupuje spíše jako k hlavní překážce, která mu ještě brání zcela se rozhodnout pro Boha.¹⁶⁰

Co se tedy dozvěděl od Simpliciana? Ten mu povyprávěl příběh obráčení vzdělaného římského filosofa a učitele řečnictví, slavného Maria Victorina. Jeho řečnickou proslulost dokládají nejen *Vyznání*, ale i socha, která mu byla již za života vztyčena na Trajánově fóru. Ve svém spisu *O osvícených mužích* se o něm krátce, jako o svém učiteli, zmiňuje také sv. Jeroným.¹⁶¹ Victorinus, vzhledem ke svému vysokému postavení a svému předešlému uctívání pohanských božstev nejprve svou víru spíše skrýval a nepovažoval za důležité se k ní veřejně přihlásit. Později se však zalekl toho,

¹⁵⁶ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 220.

¹⁵⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 1.1) poznámka č.1, str. 192.

¹⁵⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 1.1), str. 192.

¹⁵⁹ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*. str. 79.

¹⁶⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 1.2), str. 193.

¹⁶¹ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 373.

že ho Kristus zapře před svatými anděly, pokud se on sám bojí přiznat k němu před lidmi. Veřejně se ke Kristu přihlásil, i když se to mnohým nelíbilo. Zároveň to ale bylo velkým povzbuzením pro celou církevní obec.¹⁶² V jeho konverzi lze opět spatřit paralelu s podobenstvím o ztraceném synu a odkaz na Boží milost.

Victorinův význam spočívá také v tom, že ho lze díky jeho dílu považovat za spojnicu mezi řeckou filosofií a latinským světem čtvrtého století. Jeho literární tvorba před konverzí svědčí o tom, že již jako pohan chtěl latinskému západu poskytnout nové myšlenkové a vyjadřovací prostředky. Pozdější teologická díla jsou pokusem o využití novoplatónských filosofických pojmů v křesťanské trojiční teologii.¹⁶³

Augustin byl vyprávěním nadšen a zahořel touhou následovat Victorina v jeho příkladu. Zde se však ukazuje již zmíněná Augustinova vnitřní rozpolcenost. Nová vůle, která v něm počala,¹⁶⁴ nedokázala přemoci tu starou vůli, jež byla silnější, díky dlouhému trvání a příklánění se k tělesným návykům. Toto rozpolcení Augustin považuje za svůj spravedlivý trest.¹⁶⁵ Byl si jist pravdou, ale stále připoután k zemi. Augustin hovoří o dvou vůlích v sobě samém, ale mohli bychom tento jev nazvat také „slabou vůlí“, nebo neschopností být sám sobě pánem, či závislostí na tělesných žádostech. Podle Augustinova mnohem pozdějšího výkladu sedmé kapitoly listu Římanům v *Odpovědích Simplicianovi*, je on sám v situaci člověka „pod zákonem“, který sice ví, co zákon žádá, jemuž však ještě nebyla udělena milost, která by mu umožnila konat svou (dobrou) vůli.¹⁶⁶ Zřejmě byl opravdu otrokem svých vášní. Věnuje se této problematice tak intenzivně a podrobně, protože v ní vidí svou jedinou, ale bez Boží milosti nepřekonatelnou překážku, která ho dělí od jediného možného cíle. Vyřešit konečně tento problém, je pro něho existenční otázkou.

Ještě, než se Augustin dostane ke svému samotnému obrácení v Milánské zahradě na konci osmé knihy, vypráví o tom, jak ho Bůh vysvobodil z pout dychtivé

¹⁶² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 2.5), str. 196-197.

¹⁶³ ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, str. 374.

¹⁶⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 5.10), str. 200.

¹⁶⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 5.11), str. 201.

¹⁶⁶ KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina*. str. 80.

touhy po souložení a otročení světským záležitostem.¹⁶⁷ Augustinovým problémem nebyla pouze jeho sexualita, on sám ji považuje pouze za jednu z vícerých svých vášní, bránících mu na cestě k Bohu. Mluví-li o žádostivosti a chtivosti, chápe ji mnohem šířeji než jen v sexuálním významu. Má na mysli např. také honbu za ziskem, nezdravou ctižádost, nebo také manipulaci s přáteli. V průběhu dalšího vyprávění, které měl vyslechnout z úst Ponticiana, krajana z Afriky, ho Bůh staví jakoby před oči sobě samému, aby našel a zošklivil si svou vinu, o které věděl, ale snažil se ji přehlížet. Vidí se špinavý, poskvrněný a plný vředů. Sám sebe se děsí.¹⁶⁸

4.2. Vyprávění Ponticianovo

Tímto vyprávěním chce čtenáře *Vyznání*, před slavnou scénou obrácení ještě více „připravit“. Vrcholící boj sama se sebou graduje příběhem o dvou mladících, kteří se rozhodnou pro mnišský život. Dva mladí muži, císařští úředníci, se rozhodnou na základě četby o Antonínově poustevnickém životě¹⁶⁹, vzdát se služby císaři a raději sloužit Bohu. Oba mají snoubenky, které poté co se dozví o jejich úmyslu, i ony zasvětil své panenství Bohu.

Vzpomíná ještě na četbu *Hortensia*, před téměř dvanácti lety a sám sebe proklíná za to, že již tehdy věděl, o tom, že musí dát přednost moudrosti před světem, ale stále to jen odkládal, zatímco jiní, o kterých slyší vyprávět, se Bohu oddali, aby je uzdravil.¹⁷⁰ Přiznává, že sice také toužil po uzdravení, ale bál se zároveň, aby se to nestalo hned. Tak, jako v podobenství o rozsévači, zrno padalo zatím mezi trní.¹⁷¹ A nyní, v posledním článku osmé knihy¹⁷² nastává ticho před bouří. Opravdu to přímo čpí z textu. Pokora, odevzdanost, výčitky, beznaděj, němé zděšení. Duše se k smrti bojí nejistoty. Augustin ji bičuje všemi možnými myšlenkami, aby ho následovala, když se sám pokouší jít k Bohu. Už není kam utéci. Je jen Bůh, nebo smrt.

¹⁶⁷ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 6.13), str. 202.

¹⁶⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 7.16), str. 206.

¹⁶⁹ Srov. AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 6.14) poznámka č.15, str. 203.

¹⁷⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 7.17), str. 206-207.

¹⁷¹ Srov. Mk 4,7

¹⁷² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 7.18), str. 207.

4.3. Milánská zahrada

Někteří badatelé jsou toho názoru, že ona působivá „zázračná“ událost, v zahradě milánského domu, v němž Augustin přebýval se svými přáteli a matkou roku 386, a při které došlo k jeho definitivnímu obrácení, by vůbec nemusela být tak autentická a že zůstává velkou otázkou, do jaké míry, známý text listu Římanům 13,13 mohl mít, tak najednou, zásadní vliv na konečnou Augustinovu konverzi. Musel by se o tom přece zmínit ještě v některém svém dalším díle. Nebo, chtěl snad předložit čtenáři poutavý příběh postavený na modelu náhlého obrácení Pavlova?¹⁷³ Mně tato argumentace připadá zbytečně racionální a tím pádem nerelevantní k dané otázce, kterou je přece náhlá konverze k Bohu, jejíž podstatou je nadpřirozená proměna a osvícení Duchem svatým, nebo právě Boží milost, kterou Augustin obdržel. Nakonec, vůbec by to nebylo zadarmo. Předcházela tomu boj, který je popsán v předchozích kapitolách *Vyznání* a zároveň výše v této práci. Něco takového nemusí potkat za pozemského života každého z nás. Je to zázrak a velký Boží dar. A já tvrdím, že o takovém zázraku Augustin píše. To není pouze jeho rozhodnutí se pro Boha. (Takové rozhodnutí učinil již dříve, ale zatím odmítal bojovat.¹⁷⁴) To je Boží čin, vysvobození, o které Augustin v modlitbách Boha prosil několik let, ale současně se ho jeho duše obávala.¹⁷⁵

Písmo člověka posvěcuje a má moc ho změnit. Jistě, Augustin Písmo již dobře znal, ale přece jen; četba náhodně vybraného úryvku, který přesně vystihoval Augustinovu životní situaci,¹⁷⁶ navíc za podivuhodných okolností, kdy dětský hlas odněkud ze sousedství volá: „*Tolle, lege!*“¹⁷⁷ a zejména v jeho psychickém rozpoložení, v nešťastném nářku,¹⁷⁸ to vše mě vede k přesvědčení, že k jeho konečnému obrácení opravdu došlo na základě třinácté kapitoly Pavlova listu Římanům, a to za nezbytného Božího zásahu, který byl vyslyšením Augustinových modliteb.

¹⁷³ O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions*, str. 219-220.

¹⁷⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 5.11), str. 201.

¹⁷⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 18), str. 207.

¹⁷⁶ Srov. Řím 13,13

¹⁷⁷ Znamená: *Vezmi, čti!* Později se tato slova stala heslem řádu bratří sv. Augustina.

¹⁷⁸ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 12.28), str. 215.

Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry Augustin tento svůj zážitek stylizoval a převedl do literární podoby, která je mnohem poutavější a strhující, než mohla být skutečnost. Dle mého názoru, velké dramatické scény jeho obrácení jistě proběhly, zřejmě i opakovaně v jeho srdci. To Augustina motivovalo sepsat a předložit čtenáři příběh, který je konkrétnější, než skryté niterné zápolení a přeměna. Jistá inspirace obrácením apoštola Pavla tu zřejmě opravdu sehrála také svou roli. Snad se inspiroval i postavou Hortensia, což se již nedozvíme. Ve svém *Listu Dariovi* píše o Vyznáních, která mu doporučuje k přečtení následující: „Tam věř mně (a ne druhým), co o sobě říkám. Tam si všiměj a dívej se, co jsem byl v sobě samém skrze sebe sama.“¹⁷⁹ Podle toho usuzuji, že již za Augustinova života se vedly polemiky, do jaké míry jsou jeho *Vyznání* autentická a pravdivá. On sám nás prostřednictvím *Listu Dariovi* nabádá, abychom věřili jemu. Myslím, že je to jediný způsob, jak z *Vyznání* „vytěžit“ pro sebe co nejvíce.

Závěr

V této práci jsem se zabýval jednotlivými etapami Augustinova hledání Boha, jak nám je předkládá ve *Vyznáních* až do jeho křtu, respektive do okamžiku, kdy se ho v milánské zahradě vzdaly pochybnosti a byl již svoboden zcela se dát Kristu.¹⁸⁰ V ustavičném hledání, ve smyslu Boha ještě více poznat, pak pokračoval v celém svém dalším životě.

Zárodek jeho touhy po Bohu můžeme vidět již v dětství, kdy mu matka, sv. Monika, vštěpovala základy křesťanství a zapříčinila, že se Augustin ve svém dalším hledání vždy ptal po přítomnosti Krista v jednotlivých naukách a směrech, kterými se v daném období zabýval. Augustin sám říká, že jeho srdce zbožně sálo s mateřským mlékem už v útlém věku jméno svého Spasitele a v hloubi si to jméno uchovalo. Nikdy se o Krista nepřestal zajímat a ve *Vyznáních* to neopomíjí připomenout vždy, když čtenáři předkládá další fázi svého objevování moudrosti, na jejíž místo postupně

¹⁷⁹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*. Dodatek: *Augustinovy návraty k Vyznáním*, str. 411.

¹⁸⁰ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VIII 12.29), str. 216.

dosazuje Boha. Ve *Vyznáních* nás připravuje postupně na vlastní konverzi, která nakonec rozhodně není nečekaná.

Nejprve je nadšen, uchvácen a zapálen *Hortensiem*, ale jeho nadšení oslabuje to, že se tam nevyskytuje Kristovo jméno.¹⁸¹ Logicky tedy sáhne po Písmu, které však, jak víme zatím nebyl schopen pochopit. Hlavním důvodem, proč se upnul k manicheismu, přesto, že intelektuálně ho nemohl uspokojit bylo opět Kristovo jméno. Až později zjistil, že v manichejském pojetí je to jen prázdný výraz bez obsahu a bez přítomnosti pravdy.¹⁸² Při poslechu Ambrožových kázání a na základě výkladu Písma, který nabízel, Augustin pochopil, že lze přijmout a uvěřit Písmu, ale bál se toho, protože již měl špatnou zkušenost s manichejci a nechtěl opět uvěřit lžím.¹⁸³ Následuje četba novoplatoniků. Zde již Augustin Krista vypátral, ale už ne to, že žil a zemřel v daném čase. Nebylo tedy zatím možné ho následovat a obrátit se k němu.¹⁸⁴ Hledal tedy dál sílu, která by mu umožnila, aby se mohl těšit z Boha. A nemohl ji najít, dokud neobjal prostředníka mezi Bohem a lidmi, člověka Ježíše Krista.¹⁸⁵ Zde lze vidět, že Augustin, poté co našel u novoplatoniků netělesnou pravdu, která ho nevedla k pravé znalosti, ale k záhubě, jak sám říká,¹⁸⁶ pochopil, že to ještě není živý skutečný Bůh, kterého hledá. Sáhl tedy po Písmu, především listech apoštola Pavla, kde našel a pochopil, že Boha lze skutečně najít, jakmile ho člověk následuje v Ježíši Kristu. Nestačí znát cestu, ale je nutné po cestě vykročit. Pro tento „čin“ se rozhodl v milánské zahradě, jak dramaticky popisuje v osmé knize *Vyznání*. To je vrcholný stav, který nám Augustin líčí, jako skutečné nalezení Boha, jako obrácení se k němu na základě Boží milosti, zřeknutí se světa a dosažení jistoty.

Chtěl bych zde ještě po vzoru sv. Augustina sám vyznat své pocity a svěřit se s myšlenkami, které mě napadaly, při psaní této práce a stejně tak jsou často přítomny, když pročítám něco z Augustinova díla.

¹⁸¹ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 4.8), str. 75.

¹⁸² AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (III 6.10), str. 77.

¹⁸³ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VI 4.5), str. 144.

¹⁸⁴ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 9.14), str. 177-178.

¹⁸⁵ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 18.24), str. 185.

¹⁸⁶ AUGUSTINUS A., *Vyznání*, (VII 20.26), str. 187.

Hledání Boha, které bylo tématem mého snažení je zároveň hlavním tématem celých *Vyznání*. Čím více jsem se do svého úkolu nořil, tím více jsem musel připouštět, že Augustin jako výborný stratég slova vše, co do *Vyznání* napsal, pečlivě vážil a každá věta tu má své místo a důvod. I tak jsem stále přesvědčen, že *Vyznání* nejsou „pouze“ účelově sepsána. Je zde nepopíratelně velká míra kajícího, velká odvaha ukázat vlastní rány a slzy. Zároveň však své slabiny autor využívá jako velmi silné prostředky, kterými je možné pohnout duši jiného člověka. Činí tak vědomě, účelově a cíleně. Augustin na svém vlastním příběhu, který je podle mě pravdivý, chce čtenářům ukázat, jak je možné Boha nejenom hledat, ale zejména jak je možné a nezbytné se ho bezpodmínečně držet.

Na mnoha místech *Vyznání* se dočteme, že Bůh je neměnný. Stejně tedy i cesta k němu musí být neměnná. Bylo tomu tak před šestnácti sty lety a je tomu stejně i dnes. V tomto smyslu jsou *Vyznání* stále aktuální a univerzální. To, co prožíval Augustin, než Boha našel, prožívá v různých obměnách každý člověk. Zrcadlí se v tom na jednu stranu naše bezradnost, ale zároveň spravedlnost a naděje, že existuje východisko z lidského neutěšeného stavu.

Tak jako pro Augustina byl vstupní branou na cestě hledání Boha *Hortensius*, mohou se stát *Vyznání* pro mnohé právě takovou motivací k obrácení se k Bohu. Pokud to byl Augustinův záměr a já myslím, že byl, v mém případě se něco podobného stalo. Jsem si vědom, že to zní až příliš „odhodlaně“, ale nemohu si pomoci, mám-li k tomu příležitost, svůj stav myslí po vzoru přítele Augustina „vyznat“. Snad i toto mé skromné snažení obsažené na pár stránkách papíru pomůže někomu vůbec se dozvědět o Augustinovi, o jeho *Vyznáních* a jeho cestě k Bohu.

Anotace

Příjmení a jméno autora:	FRANTA Pavel
Instituce:	Katedra filosofie a patrologie CMTF UP v Olomouci
Název práce:	Augustinovo hledání Boha v jeho Vyznáních
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Vít Hušek, Th.D.
Počet stran:	44
Klíčová slova:	Augustin, Vyznání, hledání Boha, filosofie, teologie, milost, obrácení, Hortensius, manicheismus, novoplatonismus, apoštol Pavel

Bakalářská práce ukazuje na místa v Augustinových Vyznáních, která se týkají hledání Boha a obrácením se k Bohu. Snaží se vysvětlit souvislosti mezi nimi navzájem a zároveň objevit spojnice s Augustinovou teologií a filosofií. Jsou zde uvedena základní životopisná data sv. Augustina, autora Vyznání a některé jeho filosofické a teologické myšlenky související s Boží milostí a obrácením. Práce ukazuje postupnou přeměnu Augustinova pojetí Boha od jeho četby Hortensia v raném věku, přes jeho období manicheismu, novoplatonismu, až po apoštola Pavla.

Annotation

- Author's Name:** FRANTA Pavel
- Institution:** Department of Philosophy and Patristic of
CMTF UP Olomouc
- Title:** Augustine's searching of God in his Confessions
(Augustinovo hledání Boha v jeho Vyznáních)
- Supervisor:** doc. Mgr. Vít Hušek, Th.D.
- Number of pages:** 44
- Key words:** Augustin, Confessions, searching of God, philosophy,
theology, grace, conversion, Hortensius, Manichaeism,
Neo-Platonism, Paul the Apostle

The bachelor thesis points to some places in Augustine's Confession relating to his searching of God and his having recourse to God. The work tries to explain the connection between them and simultaneously to discover connections with Augustine's theology and philosophy. In the thesis there are given some basic biographical data of St. Augustine, author of the Confession, and some of his philosophical and theological ideas related to God's grace and conversion. The work shows the gradual transformation of the Augustine's concept of God from his reading the Hortensius at the early age, through his period of Manichaeism, Neo-Platonism and up to Paul the Apostle.

Seznam literatury

Primární literatura

AUGUSTINUS A., *Vyznání*. 1. vydání, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2015. ISBN 978-80-7195-189-6

AUGUSTINUS A., *O milosti a svobodném rozhodování Odpověď Simplicianovi*. 1. vydání, Krystal OP: Praha 1, 2000. ISBN 80-85929-41-4

AUGUSTINUS A., *O Boží obci*. Nakladatelství Karolinum: Praha, 2007
ISBN 978-80-246-1284-3

AUGUSTINUS A., *Katechetické spisy*. 1. vydání, Krystal OP: Praha, 2005.
ISBN 80-85929-78-3

BENEDIKT XVI., *Otcové církve: od Klementa Římského po Augustina*. Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2009.
ISBN 978-80-7195-263-3

Bible: Písmo svaté Starého a Nového Zákona: ekumenický překlad. 3. vydání, Česká biblická společnost: Praha, 1993. ISBN 80-900881-8-X

Sekundární literatura

ARMSTRONG A. H., *Filosofie pozdní antiky*, Praha: Oikoymenh, 2002.

ISBN 80-7298-53-X

Dokumenty II. Vatikánského koncilu, Gaudium et spes-Pastorální konstituce.

Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2002. ISBN 80-7192-438-5

JAN PAVEL II., Augustinum Hipponensem, *Studie* č. 118-119, IV-V/1988

KADLEC J., *Dějiny katolické církve I.* 3. vydání, Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci: Olomouc, 1993. ISBN 80-7067-285-4

KARFÍKOVÁ L., *Milost a vůle podle Augustina.* Oikoymenh: Praha, 2006.

ISBN 80-7298-172-2

KRANZ G., *Augustin, Život a působení.* Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 1994. ISBN 80-7192-212-9

MACHOVEC M., *Svatý Augustin.* 2. vydání, Akropolis: Praha 41, 2010.

ISBN 978-80-87481-38-7

O'CONNELL, Robert J., *Images of conversion in St. Augustine's Confessions.* New York: Fordham University Press, 1996.

POSPÍŠIL C. V., *Jako v nebi, tak i na zemi: náčrt trinitární teologie.*

2. vydání. Krystal OP: Praha, 2010. ISBN 978-80-87183-14-4

STÖRIG H.J., *Malé dějiny filosofie.* Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0